

Nota van Beantwoording Zienswijzen Omgevingsvisie en PlanMER Rijswijk

1. INLEIDING

In de periode november 2024 - januari 2025 is de Ontwerp-Omgevingsvisie Rijswijk en het bijbehorende PlanMER Omgevingsvisie Rijswijk ter visie gelegd. In de Omgevingsvisie Rijswijk beschrijft de gemeente Rijswijk het strategische beleid voor de gehele fysieke leefomgeving op de lange termijn.

In deze Nota van Beantwoording Zienswijzen worden de ingekomen zienswijzen weergegeven en voorzien van een beantwoording.

Voordat inhoudelijk op de zienwijzen wordt ingegaan, wordt eerst nog kort het verloop van het proces van de Omgevingsvisie beschreven (paragraaf 2). Vervolgens wordt een overzicht gegeven van de ontvangen zienswijzen (paragraaf 3). Het hoofddeel van deze Nota bestaat een vierkolommenschema, waarin per onderdeel van de ontvangen zienswijzen een antwoord wordt gegeven, en ook wordt aangegeven wat er in het vervolg met deze zienswijze wordt gedaan. Er zijn ook enkele ambtshalve wijzigingen in de Ontwerp-Omgeving. De Nota Beantwoording Zienswijzen zal aan de raad worden voorgelegd.

2. GEVOLGDE PROCEDURE

Op 31 januari 2023 heeft het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Rijswijk het Plan van Aanpak voor de Omgevingsvisie Rijswijk vastgesteld. Het opstellen van een milieueffectrapport (MER) voor de Omgevingsvisie maakt deel uit van dit Plan van Aanpak.

Na een eerste fase, die bestond uit het uitvoeren van verkenningen en een analyse van de huidige staat van de gemeente, is de koers voor de toekomst bepaald. Dit is gedaan aan de hand van vier alternatieve ontwikkelrichtingen, die aan de samenleving zijn voorgelegd. Mede op basis van de opgehaalde opmerkingen is het ontwerp van de Omgevingsvisie opgesteld. In het PlanMER zijn de milieueffecten van de Omgevingsvisie beschreven.

De Omgevingsvisie Rijswijk en het bijbehorende PlanMER hebben wij vanaf 29 november 2024 voor een periode van zes weken ter inzage gelegd. De stukken zijn digitaal ter inzage gelegd, maar er was ook een mogelijkheid om de stukken fysiek te raadplegen. Ook is een inloopbijeenkomst georganiseerd. Tijdens deze periode heeft iedereen kunnen reageren op de Ontwerp-Omgevingsvisie Rijswijk en het bijbehorende PlanMER.

3. OVERZICHT ONTVANGEN ZIENSWIJZEN EN ONTVANKELIJKHEID

In de periode van 29 november 2024 – 10 januari 2025 zijn in totaal 10 zienswijzen ontvangen. Van de volgende partijen/personen is een zienswijze ontvangen:

1. Cumela Nederland
2. ProRail
3. Provincie Zuid-Holland
4. Hoogheemraadschap van Delfland
5. GGD Haaglanden
6. Rijswijkse Golfclub en BV Golfbaan Rijswijk
7. Inwoner van Rijswijk
8. MRDH
9. Inwoner Rijswijk
10. Inwoner Rijswijk

Alle zienswijzen zijn ontvangen binnen de termijn van ter inzagelegging en zijn derhalve ontvankelijk.

Daarnaast is een advies van de Adviesraad Energietransitie ontvangen. De reactie op dit advies is ook in de Nota van Beantwoording Zienswijzen opgenomen.

Nota Beantwoording Zienswijzen Ontwerp Omgevingsvisie

4 februari 2025

Nr.	Zienswijze	Beantwoording/reactie	Gevolgen voor Ontwerp Omgevingsvisie / MER
1.	Cumela Nederland		
	1. We vragen om mogelijkheden te creëren om bestaande bedrijfslocaties te kunnen ontwikkelen alsook te kunnen uitbreiden, alsmede nieuwvestiging mogelijk te maken om uitvoering te kunnen geven aan de in de omgevingsvisie vermelde ambities. 2. Wij verzoeken u om bij de aanleg, verandering of onderhoud van alle ontsluitingswegen rekening te houden met het materieel van Cumela bedrijven. 3. Wij verzoeken u om bij de bedrijfslocaties van Cumela bedrijven voldoende (buiten)opslagmogelijkheden toe te staan en dit expliciet te benoemen in de omgevingsvisie. 4. Wij verzoeken u om bij de bedrijfslocatie van Cumela bedrijven voldoende mogelijkheden te creëren om energie op te wekken en op te slaan en dit expliciet te benoemen in de omgevingsvisie.	1. De concept omgevingsvisie stelt dat het behoud van een gezonde economische basis voor Rijswijk essentieel is. Dit betekent ook dat er ruimte moet zijn voor bedrijven om zich te ontwikkelen binnen de gestelde kaders van duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit. De ruimte in Rijswijk is echter schaars en de druk is hoog. Er is nu geen ruimte voor nieuwe écht grote ruimtevragers in Rijswijk. Onze focus ligt daarom vooral op het nóg beter benutten van de bestaande werklocaties. We zetten in op dubbel ruimtegebruik, alleen de juiste functies toestaan en een passende beeldkwaliteit. Ook beschermen we zwaardere bedrijfsactiviteiten en watergebonden bedrijvigheid. Met het oog op de circulaire economie en de energietransitie, en de ruimte die dit vraagt, onderzoeken we ook mogelijkheden voor bedrijvigheid in combinatie met andere functies op het Golfbaanterrein, de TNO-locatie, Event Plaza en Hof van Elsenburg. 2. De gemeente Rijswijk onderschrijft het belang van goede bereikbaarheid als voorwaarde voor economische vitaliteit. In lijn met de ambitie van de omgevingsvisie zorgen we voor een “goede bereikbaarheid”. Bij de aanleg, verandering of onderhoud van ontsluitingswegen houden we daarom rekening met alle beoogde weggebruikers, waarbij de bereikbaarheid en veiligheid van alle	

		weggebruikers voorop staat passend binnen de geldende wet- en regelgeving. 3. De ruimte is beperkt in Rijswijk en meervoudig ruimtegebruik is zodoende één van de belangrijke aandachtspunten in de visie. Door het beschermen van de ruimte voor werken, het beter benutten van de bestaande ruimte en het juiste bedrijf op de juiste plek, zetten we in Rijswijk in op ruimte voor ondernemers. Voldoende ruimte voor stadsverzorgende economie is daarbij een belangrijk speerpunt. Indien de wens bestaat meer opslagmogelijkheden toe te staan op specifieke percelen, dan kan hiervoor een verzoek worden ingediend en zal de gemeente beoordelen of dit mogelijk gemaakt kan worden. 4. De gemeente staat positief ten opzichte van nieuwe initiatieven voor de opwek en opslag van duurzame energie. Welke mogelijkheden er zijn, is sterk afhankelijk van het gewenste initiatief en de specifieke locatie. Daarbij hoort een brede afweging van de impact van nieuwe ontwikkelingen op de leefomgeving en de wenselijkheid hiervan in relatie tot de gestelde ambities. Wij gaan hierover graag met u in gesprek.	
2.	ProRail		
	1. ProRail verzoekt de gemeente Rijswijk om haar actief te betrekken bij het verder ontwikkelen van bouwplannen in de directe nabijheid van de spoorbaan, teneinde in gezamenlijk overleg tot overeenstemming te komen c.q. afspraken te maken alvorens tot uitvoering zal worden overgegaan. 2. Geluid: ProRail wijst u erop dat voor het aspect Geluid in relatie tot railverkeer in een akoestisch onderzoek de wettelijk verplichte brongegevens uit het geluidregister	1. Wij erkennen dat het ontwikkelen van ruimtelijke plannen in de nabijheid van het spoor extra aandachtspunten met zich meebrengt. Wij waarderen ook de nu lopende samenwerking bij de verkenning van station Rijswijk Buiten en het bestaande station. Bij de ontwikkeling van bouwplannen in de directe nabijheid van de spoorbaan zal ProRail betrokken worden. 2 en 3. De leefbaarheid voor bewoners/gebruikers vinden wij van groot belang. Daarom zal bij akoestisch onderzoek in relatie tot railverkeer de	

spoor gebruikt dienen te worden. Het gebruik van deze brongegevens borgt dat de toekomstige bewoners geen hogere geluidbelasting gaan ondervinden dan op basis van de wettelijke geluidproductieplafonds verwacht mag worden. 3. Trillingen: bebouwing dicht bij het spoor mogelijk maken, kan trillinghinder voor de toekomstige bewoners/gebruikers ontstaan als gevolg van treinverkeer. Hoewel er geen wettelijke normen bestaan voor trillinghinder in dit soort situaties acht ProRail het gewenst dat er in de planvorming wel aandacht voor is. ProRail raadt u dan ook aan om het aspect trillingen te betrekken bij de Omgevingsvisie Rijswijk en alle in de toekomst daarop gebaseerde ruimtelijke plannen. 4. Overwegen: In samenwerking met u als wegbeheerder willen wij als ProRail verder werken aan de beheersing van risico's op overwegen. 5. Waterpeil/stabiliteit: De stabiliteit van de spoorbaan met bijbehorende voorzieningen mag niet worden beïnvloed. Uw gemeente dient te borgen dat plannen en/of werkzaamheden geen invloed hebben op de stabiliteit van de spoorbaan met bijbehorende voorzieningen, alsmede op het ongehinderd gebruik van de spoorbaan met bijbehorende voorzieningen. In het bijzonder merkt ProRail op dat de initiatiefnemer schriftelijk dient aan te tonen dat in het geval van het infiltreren van hemelwater in de nabijheid van de spoorlijn er geen nadelige effecten optreden op de stabiliteit van de hoofdspoorweginfrastructuur met bijbehorende voorzieningen 6. Omgevingswet en beperkingengebieden: ProRail wijst u op de in de Omgevingswet c.a. vastgelegde beperkingengebieden voor Hoofdspoorwegen 7. Spoorwegdoeleinden: ProRail verzoekt u zorg te dragen dat gronden welke momenteel voorzien zijn van de activiteit	wettelijk verplichte brongegevens uit het geluidregister spoor gebruikt worden. Ook zullen we bij planvorming in de nabijheid van het spoor rekening houden met het aspect trillingen. 4. Er zijn geen gelijkvloerse overwegen meer in Rijswijk. 5. Bij plannen en/of werkzaamheden in de nabijheid van het spoor zal rekening worden gehouden met de potentiële effecten op de stabiliteit van het spoor. De gemeente zal schriftelijk aantonen dat in geval van infiltreren van hemelwater in de nabijheid van het spoor er geen nadelige effecten optreden op de stabiliteit van het spoor. 6. Wij hebben kennisgenomen van de regels over een beperkingengebied activiteit met betrekking tot de spoorweg. Wij zullen in voorkomende gevallen de regels in acht nemen.	
---	--	--

Spoorwegdoeleinden of Railverkeer, deze activiteit ook in de toekomst zullen behouden. Ook verzoekt ProRail uw gemeente om geen dubbelactiviteiten mogelijk te maken. Indien desondanks een dubbelactiviteit archeologie wordt opgenomen over de activiteit Spoorwegdoeleinden of Railverkeer, dan zou ProRail graag zien dat deze dubbelactiviteit aantoonbaar te verwachten archeologische monumenten betreft. 8. Percelen Prorail: In de Omgevingsvisie zijn percelen opgenomen die in eigendom zijn van Railinfratrust B.V./ProRail B.V. (verder te noemen "ProRail"). ProRail merkt in dit kader op dat deze percelen - zonder nadrukkelijke schriftelijke toestemming van ProRail - niet mogen worden gebruikt. Deze percelen zijn door ProRail benodigd ten behoeve van de uitvoering van haar wettelijke taken en voor eventuele toekomstige (uitbreidings)plannen. 9. Bureau Spoorbouwmeester: Bureau Spoorbouwmeester is in 2001 op initiatief van de directies van NS en ProRail opgericht als een onafhankelijk adviserend orgaan voor ontwerp en vormgevingsopgaven binnen de spoorsector. Het daagt al deze spoorse partijen uit om vanuit het perspectief van reizigers en omgeving met zorg en ambitie aan de opgaven op en rond het spoor te werken. 10. Onderstations: De binnen het plangebied aanwezige onderstations mogen niet komen te vervallen. Deze onderstations zijn cruciaal voor de elektriciteitsvoorziening van de hoofdspoorweginfrastructuur en daarmee voor de berijdbaarheid van het spoor. Tevens verzoekt ProRail u ervoor zorg te dragen dat de onderstations - net als in de huidige situatie - te allen tijde bereikbaar zullen zijn voor onderhouds- en hulpdiensten. 11. Overige railgebonden gebouwen en ondergrondse infra: De binnen het plangebied aanwezige railgebonden gebouwen en ondergrondse infra, deel uitmakende van de hoofdspoorweginfrastructuur, al dan niet gelegen op	7. Gronden waaraan in (het tijdelijke deel van) het omgevingsplan een functie railverkeer is toegekend, zullen dit ook in de toekomst behouden. Regelingen voor archeologie maken geen (dubbel)activiteiten mogelijk, maar vormen een bescherming van archeologische waarden tegen andere (bouw- en aanleg-) activiteiten. Veelal zijn die activiteiten nog mogelijk, als wordt aangetoond dat archeologische waarden niet onevenredig worden geschaad. De gebieden waar deze regels gelden zijn gebaseerd op de gemeentelijke archeologische verwachtings- en beleidskaart, en de daarin opgenomen archeologische verwachtingswaarden. 8. Indien nodig zal schriftelijke toestemming aan ProRail worden gevraagd. 9. Dank voor deze opmerking. Wordt ter kennisname aangenomen. 10. Hier zal rekening mee worden gehouden als er uitwerking en verdere planvorming zal plaatsvinden. Hierover zal dan met ProRail afstemming worden gezocht.	
--	---	--

percelen van ProRail, dienen te allen tijde bereikbaar te zijn en te blijven ten behoeve van het spoorwegbeheer en/of voor hulpdiensten. 12. Zicht op de stationentree: Doordat de stationsomgeving een ideale plek is om je te vestigen, ziet ProRail de laatste jaren steeds meer verdichting en hoogbouw rond het station. Dit komt de vindbaarheid van een station niet ten goede. ProRail wil graag dat binnen de planontwikkelingen de zichtlijnen geborgd blijven. 13. Windbeleving en windhinderrisico's: Hoogbouw rond het station heeft invloed op de windbeleving van de reiziger. Daardoor is het van belang dat in de omgeving rekening wordt gehouden met de windbeleving op het perron. Hoogbouw rond het station heeft ook invloed op de windcirculatie/windstromen en kan risico's opleveren voor omliggende bebouwing (zoals schade aan daken/kappen) door veranderende windbelastingen. Hiermee dient rekening te worden gehouden. 14. Schaduwwerking op zonnepanelen: ProRail stelt zich als doel om in 2030 CO2 neutraal te opereren. Vele daken en perronoverkappingen zijn of worden voorzien van zonnepanelen om zo voldoende stroom op te wekken. ProRail verzoekt u derhalve bij het maken van plannen rekening te houden met mogelijke schaduwwerking op de ProRail zonnepanelen en indien nodig met ProRail in contact te treden, zodat voornoemde doelstelling van ProRail voor 2030 haalbaar blijft. 15. Zonneparken en reflectie in relatie tot hoofdspoorweginfrastructuur: Uit een risicoanalyse moet blijken dat zonnepanelen op bijvoorbeeld parkeerplaatsen en/of geluidschermen en/of langs spoorwegen geen negatief effect hebben op de Hoofdspoorweginfrastructuur. Ook voor de weerkaatsing van licht van zonnepanelen dient aangetoond te worden dat aanwezige seinen niet	11. Hier zal rekening mee worden gehouden als er uitwerking en verdere planvorming zal plaatsvinden. Hierover zal dan met ProRail afstemming worden gezocht. 12. Rondom het station Rijswijk worden meer woningen, bedrijvigheid en voorzieningen gerealiseerd. De gemeente Rijswijk vindt de vindbaarheid van het station belangrijk om onze doelstellingen rondom STOMP te realiseren. Wij werken de komende jaren graag verder samen met ProRail aan de verbetering van het stationsgebied, waaronder de vindbaarheid van het station. De inzet is de huidige zichtlijnen juist te versterken. 13. Bij planvorming en uitwerking in Rijswijk is onderzoek naar windhinder en –beleving altijd onderdeel van het haalbaarheidsonderzoek. 14 en 15. Bij het mogelijk maken van hoogbouw vindt altijd een ruimtelijke afweging plaats, waarbij rekening wordt gehouden met effecten op de omgeving, waaronder lichtinval op zonnepanelen. Mochten zich hier knelpunten voordoen dan treden wij in overleg.	
--	--	--

	“overstraald” kunnen worden door lichtweerskaatsing door de zonnepanelen. ProRail adviseert u om deze risico's te laten berekenen en voordat gestart wordt met de realisatie van het zonnepark ProRail te voorzien van de uitkomsten.		
3.	Provincie Zuid-Holland		
	1. Economie: 1.a. Ten aanzien van werklocaties heeft u een gebalanceerde visie. Er wordt ingezet op behoud van werklocaties (buiten de ons bekende locaties waar wonen en werken gecombineerd gaat worden). Toch is er een locatie (op de hoek Handelskade en burg. Elsenlaan) op een bedrijventerreinen dat ook lijkt te verkleuren naar een woonwerklocatie Dit deel kan volgens de Zuid-Hollandse Omgevingsverordening niet transformeren naar een woonwerklocatie. Dit deel is geen onderdeel van een woonwerkakkoord, bestuurlijke overeenkomst of opgenomen in de aanvaarde regionale bedrijventerreinenstrategie. Wij verzoeken u dit deel bedrijventerrein te laten en niet te transformeren naar een woon-werklocatie. 1.b. Verder complimenten voor bijvoorbeeld de passage dat bepaalde functies niet op bedrijventerreinen thuishoren, zoals opslagboxen, kringloopwinkels, sportscholen etc. En daarnaast de passage over stadsverzorgende economie: “... we hanteren een percentage van 10% gekoppeld aan de woningbouw.” 1.c. De compensatieopgave naar aanleiding van de beoogde transformatie van bedrijventerreinen is een punt van aandacht en is niet terug te lezen in de omgevingsvisie. Er worden wel zoeklocaties voor nieuwe bedrijventerreinen benoemd: golfbaanterrein, TNO-locatie, Event Plaza, Hof van Elsenburg. Een zoeklocatie is echter nog niet voldoende om te voldoen aan onze compensatieregels.	1.a De genoemde locatie maakt inderdaad onderdeel uit van een gebied waarin Rijswijk mengen van werken en wonen toestaat. Dat geldt echter op gebiedsniveau en niet automatisch per perceel. Binnen een gemengd gebied kunnen ook uitsluitend woon- en werkfuncties bestaan op perceelniveau. Wij onderkennen dat dit door u benoemde perceel op basis van de provinciale Omgevingsverordening niet getransformeerd mag worden en wij hebben hier op dit moment ook geen plannen voor. 1.b. Dank voor uw opmerking, ter kennisname. 1.c. Voor diverse economische opgaven zoekt Rijswijk de komende periode naar meer ruimte voor economische functies. Daarbij wordt onder meer gekeken naar potentiële uitbreidingslocaties en het beter benutten van bestaande bedrijventerreinen. De compensatieopgave is voor ons geen beleidsambitie an sich en daarom geen onderdeel van onze visie. Het zoeken naar meer ruimte voor economische functies combineren we met het zoeken naar compensatieruimte. Bij het aanwijzen van compensatieruimte zijn de provinciale compensatieregels leidend.	

	1.d. Verder een paar kleine opmerkingen: Bij 3.2 Kern van de visie: "...maar moeten bijdragen aan het welzijn van de Rijswijkers." Alleen van de Rijswijkers of ook omgeving? In de publieksversie staat bij 4.8 wel "(en de regio)" benoemd bij werken. 5.4.4 tabel Innovatieve economie: Bedrijvigheid wordt niet uitgesloten in de woonwijken, zolang er maar sprake is van een zeer geringe hinder voor de leefomgeving, maar het accent op innovatie hoeft hier niet te liggen. Waarom niet "geringe hinder" i.p.v. "zeer geringe hinder"? Hoe bepaal je de mate van hinder en wat is acceptabel? 2. Klimaatadaptief bouwen In de samenvatting wordt klimaatadaptief bouwen erg uitgekleeft en worden meerdere thema's gemist die vallen onder klimaatadaptatie. Het gaat om waterveiligheid, drinkwaterbesparing, bodemdaling en verlies aan biodiversiteit. Ook valt op dat bij de tekst over energietransitie alleen warmte wordt genoemd, maar koelte mist. In de omgevingsvisie wordt klimaatadaptatie wel breder besproken. De opgaven voor klimaatadaptatie extreme neerslag, hitte en droogte worden benoemd en er wordt gerefereerd aan drinkwaterbesparing. Koelte wordt hier benoemd in relatie tot hitte, maar in de uitwerking van	1.d. Bij de formulering in paragraaf 3.2 "...maar moeten bijdragen aan het welzijn van de Rijswijkers" wordt in eerste instantie de nadruk gelegd op de inwoners van de gemeente Rijswijk, omdat zij direct invloed ondervinden van het beleid. Tegelijkertijd erkent de gemeente dat Rijswijk als onderdeel van de regio Haaglanden opereert en dat veel beleidsmaatregelen, zoals op het gebied van economie en mobiliteit, ook impact hebben op de bredere regio en omgekeerd. Om deze samenhang beter te benadrukken, zal de gemeente in de definitieve versie van de omgevingsvisie expliciet aangeven dat het welzijn van de Rijswijkers én van de regio onderdeel uitmaakt van de ambities. Dit sluit ook aan bij de formulering in paragraaf 4.8, waarin de regio al wordt benoemd in de context van werken. Bij het opstellen van de formulering "zeer geringe hinder" in de omgevingsvisie is ervoor gekozen om extra nadruk te leggen op het beschermen van de leefkwaliteit in woonwijken. Doel is om duidelijk te maken dat bedrijvigheid in deze gebieden slechts beperkt toegestaan wordt en geen noemenswaardige overlast mag veroorzaken. 2. 1 Bij de afweging voor een toekomstige warmteoplossing is de behoefte aan koeling een belangrijke factor. In de omgevingsvisie staan ventilatie en koeling genoemd in relatie tot isolatiemaatregelen. Daarnaast is aangegeven dat bodemenergiesystemen gebruikt worden voor nieuwbouw vanwege de behoefte aan koeling in de zomer. In reactie op uw zienswijze zal de koelbehoefte ook genoemd worden onder het kopje "Warmtetransitie: overgang naar duurzame warmte". In navolging op de omgevingsvisie zal de	1d. Onder hoofdstuk 3.2 "'...maar moeten bijdragen aan het welzijn van de Rijswijkers" wijzigen in" "...maar moeten bijdragen aan het welzijn van de inwoners van Rijswijk en omgeving". 2. In paragraaf 4.8, onder het kopje 'Warmtetransitie: overgang naar duurzame warmte', wordt de koelbehoefte benoemd. In de samenvatting meer aandacht besteden aan klimaatadaptief bouwen.
--	--	---	---

	energie komt koelte niet aan bod. Vervolgens wordt meteen de stap naar projecten gemaakt. Gemist wordt daar de laag beleidsmatige sturing. Zonder beleid is het lastig sturen op projectniveau. In de vertaling naar de verschillende deelgebieden is de formulering vrijblijvend: “aandacht voor hitte en waterberging, klimaatadaptatie is van belang. “ Voorgesteld wordt om: 1. voor nieuwe ontwikkelingen de convenantsafspraken “Klimaatadaptief bouwen” en “Toekomstbestendige woningbouw” aan te houden en voor bestaande ontwikkelingen op 2 thema’s te focussen, aangezien bestaande bouw klimaatadaptief maken vaak complexer is dan nieuwbouw. Door 2 (suggestie) thema’s te kiezen is aansluiting mogelijk op de specifieke kenmerken en opgaven van de locatie.; 2. om een monitoringssystematiek te ontwikkelen en gebruiken zodat de ambitie om in 2050 klimaatadaptief te zijn, kan worden gemeten en daarop kan worden bijgestuurd. Daarvoor is het ook nodig om de doelen smart te stellen. Zonder deze meting is het risico groot dat het doel niet wordt gehaald. Complimenten voor de aandacht voor groene verkoelende inrichting. 3. Landgoedbiotoop Er staan alleen aanduidingen voor Waarde Groen en Waarde Archeologie. De duiding landgoedbiotoop wordt echter gemist. Wij verzoeken u de duiding landgoedbiotoop ook op te nemen in de omgevingsvisie Rijswijk.	koelbehoefte ook aandacht krijgen in de uitwerking van het Warmteprogramma. De beleidsmatige sturing krijgt geen prominentere plek in de Omgevingsvisie. In de samenvatting zal meer aandacht worden besteed aan klimaatadaptief bouwen. Voor nieuwe ontwikkelingen zullen “Klimaatadaptief bouwen” en “Toekomstbestendige woningbouw” leidend zijn. Dit concretiseren we in de gebiedsgerichte uitwerking van de Omgevingsvisie. De suggestie voor bestaande bouw nemen wij mee voor een volgende herziening gezien het maatwerk dat hieraan te pas komt. 2.2 We hebben al een monitor. In de “Uitwerking visie per thema” is opgenomen uitvoering te geven aan RAAK (Rijswijkse Adaptatiestrategie en Aanpak voor Klimaatverandering). RAAK is de beleidsmatige vertaling van onze lange termijnambitie voor 2050, om in 2050 klimaatadaptief te zijn, met een uitvoeringsplan voor de periode 2023-2030. In RAAK is tevens opgenomen om DPRA-stresstesten periodiek uit te voeren en ons uitvoeringsplan periodiek te herijken. Op deze wijze houden we steeds bij hoe klimaatadaptief Rijswijk is en werken we ook systematisch toe aan het behalen van onze lange termijnambitie 3. De omgevingsvisie benoemt landgoedbiotopen en dat deze beschermd worden via de omgevingsverordening (ZHOV) en het omgevingsplan. Op de cultuurhistorische waardenkaart staat de aanduiding ‘Landgoederenzone’. Tegelijkertijd begrijpen we dat	3.Op de thematische kaart (afb. 4.5) wordt de aanduiding ‘landgoedbiotoop’ toegevoegd met een contour.
--	---	---	---

		de aanduiding landgoedbiotoop e.e.a. kan verhelderen. De gemeente zal de aanduiding "landgoedbiotoop" duidelijker opnemen in de omgevingsvisie, om recht te doen aan de specifieke waarde van dit type gebied binnen Rijswijk. Deze toevoeging sluit aan bij de ambitie om de unieke landschappelijke en historische kenmerken van Rijswijk te beschermen en versterken en bij ons omgevingsplan in ontwikkeling.	
4.	Hoogheemraadschap van Delfland		
	Allereerst willen wij u bedanken, dat u ons vroegtijdig bij de omgevingsvisie betrokken hebt. Wij waarderen ook het belang, dat u in de visie aan klimaatadaptatie hecht. Het ontwerp geeft ons op sommige aspecten aanleiding een nadere zienswijze in te dienen. Deze betreft de onderstaande punten. 1. In de omgevingsvisie spelen de vergroening, het vasthouden van hemelwater en het creëren van waterberging een belangrijke rol. Deze ambities onderschrijven wij. Wij vragen ons echter af, hoe de wens tot vergroening, vasthouden van hemelwater en meer waterberging concreet gemaakt kan worden en hoe deze in de omgevingsprogramma's en het omgevingsplan doorwerkt. 2. U benoemt de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de gemeente en Delfland voor het verbeteren van de waterkwaliteit en het behalen van de KRW-doelen. Daarnaast wordt de invloed van de omgevingsvisie op de waterkwaliteit in de "overzichtstabel" als positief beoordeeld. Wij verzoeken u toe te lichten, welke	Dank voor uw inleidende opmerkingen, ter kennisname. 1. Op dit moment geldt bij nieuwbouw de Verordening afvoer hemelwater en het convenant klimaatadaptief bouwen. Hierbij wordt meer waterberging en groen aangebracht. Ook wordt in elk project meer groen gepland en water geïnfiltreerd als dit kan. Ook voeren we op dit moment een onderzoek uit naar Urban waterbuffers om het water vast te houden in de bodem en te hergebruiken. Eind 2025 loopt het gemeentelijk riolerings- en waterplan af. Dit jaar ontwikkelen we een volgend programma. In dit programma zal bovengenoemde visie verder uitgewerkt worden. Bij de uitwerking zal het Hoogheemraadschap van Delfland worden betrokken. 2. De komende periode zal het beheer en onderhoud aangepast worden. De mate van aanpassing is nog in onderzoek en zal gezamenlijk met het Hoogheemraadschap van Delfland (ecokleurenkoers) worden bepaald. Verwacht wordt dat door ander beheer en onderhoud de waterkwaliteit zal verbeteren. Bovendien wordt elke	

	instrumenten de gemeente gaat toepassen, om tot een verbetering van de waterkwaliteit te komen. 3. Zoals in ons advies op de NRD van 28 augustus 2024 aangegeven is, vragen wij u de volgende aspecten aan de omgevingsvisie toe te voegen: • grondwater; • afvalwater en riolering (verwachte toename van vervuilingseenheden); • zoetwaterbeschikbaarheid (toename drink- en zoetwatervraag en mogelijke oplossingen voor het voorkomen van zoetwatertekort). 4. De indicator “waterveiligheid” gaat nu vooral in op het aspect wateroverlast. Een belangrijk onderdeel van het aspect waterveiligheid betreft echter ook de waterkeringen. Om de waterveiligheid te borgen, moeten waterkeringen in stand gehouden en beschermd worden. Voor Rijswijk zijn	beschoeiing vervangen door een natuurlijke oever waar dit kan. Dit zal een positief effect hebben op de ecologische waterkwaliteit. 3. - Grondwater: d.m.v. infiltreren van het regenwater wordt de grondwaterstand zoveel mogelijk op peil gehouden. Er komt nog een onderzoek naar het effect van grondwaterstand op funderingen. - Afvalwater: er is samen met Delfland een prognose opgesteld van de te verwachten hoeveelheid afvalwater dat per gemaal wordt geloosd op de rioolwaterzuivering Harnaschpolder tot 2040. - Zoetwaterbeschikbaarheid: Op dit moment wordt er onderzoek gedaan naar Urban waterbuffer om regenwater vast te houden in het eerste watervoerend pakket, zodat het water in een later stadium hergebruikt kan worden. Zoals in de Nota van Beantwoording Zienswijzen op de NRD beschreven hebben wij de indicatoren grondwater en zoetwaterbeschikbaarheid niet opgenomen in het MER gezien de afstand van waterwin- en grondwaterbeschermingsgebieden tot de gemeente Rijswijk. Wel werken wij de komende jaren binnen het NOVEX-gebied Zuidelijke Randstad mee aan het borgen van voldoende drink- en zoet water. -Afvalwater en riolering (verwachte toename van vervuilingseenheden): Deze indicatoren zijn niet onderzocht vanwege het abstractieniveau van de Omgevingsvisie en het bijbehorende MER. In volgende fases kunnen deze indicatoren nader worden onderzocht. 4. Waterveiligheid: De indicator waterveiligheid wordt beoordeeld aan de hand van het criterium ‘aantal inwoners dat bloot wordt gesteld aan gevolgen van een overstrooming’. In de beschrijving van de HSAO is informatie opgenomen over zowel de primaire	
--	--	--	--

	met name de regionale keringen en polderkaden relevant. Hierop wordt nu niet ingegaan. Wij verzoeken u bij de indicator “waterveiligheid” ook aandacht aan waterkeringen te geven. 5. In de omgevingsvisie en het plan-MER is het huidige beleid niet meegenomen, waardoor op sommige plekken een verkeerd beeld geschetst wordt. Hieronder twee voorbeelden: a. In het plan-MER wordt geconcludeerd, dat de bouw van veel nieuwe woningen voor hittestress en wateroverlast zorgt (zie pagina 77). Het klopt inderdaad, dat verharding tot een versnelde afvoer van hemelwater leidt, waardoor het risico op wateroverlast kan toenemen. Echter vraagt Delfland bij ruimtelijke ontwikkelingen compensatie voor de toename van verharding, zodat de kans op wateroverlast niet toeneemt. De gemeente heeft hier zelf ook beleid voor, onder andere de Verordening afvoer hemelwater Rijswijk 2022. De uitspraak, dat de bouw van nieuwe woningen tot wateroverlast leidt, ligt dan ook genuanceerder, als maatregelen worden genomen, zoals in de verschillende bestaande beleidsstukken voorgeschreven is. b. Op pagina 56 van het plan-MER staat beschreven, dat bouwwerkzaamheden de doorstroming van water kunnen belemmeren en de waterafvoer kunnen veranderen, hetgeen tot verhoogde waterstanden en overstromingen kan leiden. Bij werkzaamheden in of aan watergangen is een omgevingsvergunning voor een wateractiviteit	waterkeringen als de regionale keringen, zoals de boezemkaden en polderkaden. De gemeente Rijswijk beschrijft in het Uitvoeringsplan Klimaatadaptief Rijswijk dat zij aansluit bij de ambities op regionaal niveau (Omgevingsvisie Zuid-Holland en Ontwikkelperspectief NOVEX-Zuidelijke Randstad). Daarnaast kan worden opgemerkt dat de bescherming van de waterkeringen (waterstaatswerk, beschermingszone, profiel van de vrije ruimte) binnen Rijswijk al is geregeld in de Waterschapsverordening Delfland. Op beleidsmatig vlak heeft de Omgevingsvisie daar weinig aan toe te voegen. 5.a. Op zich is deze constatering dat het genuanceerder ligt juist. Bij ruimtelijke ontwikkelingen vraagt Delfland compensatie voor de toename van de verharding, zodat de kans op wateroverlast niet toeneemt. De gemeente heeft hier zelf beleid voor, zoals de Verordening afvoer hemelwater Rijswijk 2022, het Klimaatplan RAAK 2023-2030, en het Waterplan Rijswijk 2021 zijn benoemd als vigerend beleid. Voor wat betreft de uiteindelijke beoordeling van het doelbereik Klimaatbestendige leefomgeving heeft dit echter geen effect. De beoordeling die op deze plek in het PlanMER wordt gegeven gaat over het halen van het doel 'Klimaatbestendige leefomgeving'. In het PlanMER is in figuur 7.1 te zien dat dit doel vergaand wordt gehaald, met een bandbreedte van onzekerheid tot aan het geheel halen van dit doel. Daarbij zijn aan dit doel nog meer subdoelen gekoppeld (o.a. klimaatmitigatie, water en bodem sturend, hittestress etc.), dan enkel de kant van wateroverlast. Dit onderdeel van de zienswijze zal daarom de beoordeling van het gehele doel niet wijzigen.	
--	---	--	--

	verplicht. Delfland zal geen vergunning verlenen voor werkzaamheden, die de doorstroming of de waterafvoer verslechteren. 6. Sommige argumenten in het plan-MER vinden wij minder relevant. Een voorbeeld is de positieve invloed van zonne-energie op de waterkwaliteit en het verminderen van het hitte-eilandeffect door de schaduwwerking van hoogbouw. Daarnaast wordt de aanplant van bomen als positief beoordeeld voor de waterkwaliteit. Dit is echter alleen het geval, als deze bomen niet voor bladval en schaduwwerking in het water zorgen. 7. U heeft het voornemen de verdere uitwerking van het strategisch beleid ter hand te nemen met onder andere onverplichte programma's, zoals het programma Stadsontwikkeling en het programma Gezondheid en milieu. Wij verzoeken u daar meer duiding aan te geven. Gezien het belang, dat u aan klimaatadaptatie hecht, vragen wij ons af, waarom u vooralsnog geen programma Klimaatbestendige leefomgeving beoogt.	5.b. . Het onderdeel van de zienswijze bij 5.b. beschouwen wij als nuancering van hoe het in de praktijk geregeld wordt. Het spreekt voor zich dat er geen vergunning wordt afgegeven indien de doorstroming of waterafvoer wordt verslechterd. In het PlanMER staat daarom ook dat het belangrijk is om bij aanleg van nieuwe infrastructuur rekening te houden met de afwatering om mogelijk negatieve effecten te minimaliseren. 6. Wij kunnen instemmen met deze opmerking. 7. Vooralsnog denken we aan een beperkt aantal programma's, ook om een praktijk met al te veel losse (sectorale) beleidsstukken te voorkomen. We zijn voornemens wel een programma riolering en water op te stellen. Dit komt in plaats van het gemeentelijk riolerings- en waterplan. In het programma zal zeker het klimaatdeel met betrekking tot water worden opgenomen.	
5.	GGD Haaglanden		
	1. Ambitieniveau GGD Haaglanden is verheugd over de ruime aandacht voor gezondheid en leefbaarheid in deze Omgevingsvisie. Het is mooi dat expliciet wordt aangegeven dat kwaliteit een randvoorwaarde is voor het realiseren van groei en dat de gemeente streeft naar brede welvaart. In de Omgevingsvisie wordt duidelijk uitgesproken dat Rijswijk	De gemeente pakt stedelijke ontwikkelingen op als kans om de huidige ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid te vergroten. Dit doen we door tijdens de planontwikkeling stevig in te zetten op onze ambities op het gebied van bijvoorbeeld gezondheid, biodiversiteit, mobiliteit, etc... Tegelijkertijd erkennen	

zich inzet voor een gezonde fysieke leefomgeving. Tegelijkertijd schetst de omgevingsvisie een beeld van de dilemma's en uitdagingen waar Rijswijk voor staat, onder andere door de grote woningbouwopgave, de groei van het aantal arbeidsplaatsen, de mobiliteits- en energietransitie. Dit zorgt ervoor dat de ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid onder druk staan. Concurrerende ruimteclaims vragen daarbij om duidelijke keuzes. Het is goed om in de omgevingsvisie te lezen dat "Substantiële gezondheidsbescherming en -bevordering vragen om ambitie boven wat wettelijk is vereist." GGD Haaglanden adviseert om dit voor de gehele gemeente te laten gelden ondanks de wens om gebiedsgericht milieubeleid toe te passen, waarbij de milieukwaliteit passend is voor de functie van het gebied. 2. Aandachtspunten m.b.t. gezondheidsopgaven De leefomgeving speelt een belangrijke rol voor de publieke gezondheid, meer dan 30% van de totale ziektelast is direct of indirect geassocieerd met de leefomgeving. GGD Haaglanden stelt voor om de Omgevingsvisie op een aantal gezondheidsaspecten verder aan te vullen, resp. aan te scherpen: 2.a. Gezondheidsachterstanden Bij de opgaven die de gemeente heeft op het gebied van gezondheid mist in paragraaf 2.5.2 de aandacht voor gezondheidsachterstanden/verschillen en GGD Haaglanden adviseert dan ook om de Omgevingsvisie op dit punt aan te vullen: <i>De sociaaleconomische gezondheidsverschillen zijn fors. Het verschil in levensverwachting tussen mensen met een lage en hoge sociaaleconomische positie (SEP) is ongeveer 6 jaar. Het verschil in het aantal jaren dat mensen in goed ervaren gezondheid leven bedraagt 15 jaar¹. Dat geldt ook in Rijswijk. De plekken waar mensen met een lage sociaaleconomische positie wonen blijken in de praktijk bovendien onevenredig vaak een relatief hoge milieubelasting en een slechte omgevingskwaliteit te</i>	we, gezien de grote druk op de beschikbare ruimte, dat we er niet aan ontkomen om keuzes te maken. Daarom kiezen we ervoor om niet voor de gehele gemeente met betrekking tot gezondheid het ambitieniveau boven de wettelijke vereisten te leggen. Zo houden we ruimte voor maatwerk met oog op functie en locatie. 2.a. Wij zullen uw opmerking inpassen in de tekst van paragraaf 2.5.2.	2.a. In paragraaf 2.5.2, onder het kopje 'Gezondheid en milieukwaliteit', wordt toegevoegd: <i>Sociaaleconomische gezondheidsverschillen zijn fors. Het verschil in levensverwachting tussen mensen met een lage en hoge sociaaleconomische positie is ongeveer zes jaar. Het verschil in het aantal jaren dat mensen in goed ervaren gezondheid leven bedraagt vijftien jaar. Dat geldt ook voor Rijswijk. Bovendien blijken de plekken waar mensen met een lage sociaaleconomische positie wonen in de praktijk onevenredig vaak een relatief hoge milieubelasting en</i>
---	--	--

	<i>hebben. Het bestrijden van deze situatie is ook een opgave vanuit ruimtelijke ordening en omgevingsbeleid.</i> 2.b. Effecten van klimaatverandering De gezondheidseffecten van klimaatverandering zijn in paragraaf 2.5.5 slechts summier beschreven. Aangezien klimaatverandering gezien wordt als grootste bedreiging van de volksgezondheid (WHO) adviseert GGD Haaglanden dit aan te vullen: <i>Aanhoudende hitte kan leiden tot serieuze gezondheidsklachten zoals uitdroging en hittestress, soms met sterfte tot gevolg. Het aantal hittegolven is de afgelopen decennia toegenomen en de verwachting is dat deze trend doorzet. Dit vormt vooral voor ouderen (75+), chronisch zieken, mensen met overgewicht, mensen in een sociaal isolement, zwangeren en jonge kinderen een risico. In de mildere winters kunnen bepaalde planten- en diersoorten die gezondheidsproblemen veroorzaken, beter gedijen. Denk bijvoorbeeld aan de eikenprocessierups of teken die de ziekte van Lyme bij zich dragen. Huidkanker is de meest voorkomende vorm van kanker in Nederland. Bij het ontstaan van huidkanker is overmatige blootstelling (met name op jonge leeftijd) aan UV-straling van de zon een belangrijke risicofactor.</i> 2.c. Hinder bij functiemenging In de Omgevingsvisie (paragraaf 4.4) is aangegeven dat een toename van gemengde woon- en werkfuncties mogelijk leidt tot een toename van klachten van bewoners over hinder door bedrijfsactiviteiten. Dat is een constatering, maar GGD Haaglanden adviseert om in de visie expliciet op te nemen dat hinder van bedrijfsactiviteiten in de woonomgeving zoveel mogelijk wordt voorkomen. Dit zou ook onderdeel moeten zijn van de koers voor werk-woongebieden (paragraaf 5.5.4) en kan dan worden vertaald naar regels in het Omgevingsplan.	2. b. De effecten van hitte zijn in 2.5.5. al beknopt beschreven. Het integraal overnemen van uw tekst zou wat dubbelop zijn. Wel zullen we uw opmerking in de tekst verwerken c.q. inpassen onder het kopje Hittestress. 2.c. Het expliciet opnemen in de omgevingsvisie dat hinder van bedrijfsactiviteiten zoveel mogelijk wordt voorkomen doet de vraag oproepen wat onder hinder wordt verstaan. Hinder is ons inziens een subjectief begrip. Het ervaren van hinder hoeft niet te betekenen dat een bedrijf normen overschrijdt. Wel is bij functiemenging van belang dat bewoners en bedrijven oog hebben voor elkaars belangen. Bedrijven moeten onnodige overlast voorkomen en bewoners moeten een bepaalde mate van hinder accepteren passend binnen de voor de bedrijven	<i>slechte omgevingskwaliteit te hebben. Het bestrijden van deze situatie is ook een opgave vanuit ruimtelijke ordening en omgevingsbeleid.</i> 2.b. In paragraaf 2.5.5, onder het kopje 'Hittestress', wordt de geadviseerde aanvulling verwerkt, niet integraal maar ingepast in de bestaande tekst. 2.c. In paragraaf 4.4 wordt na de zin: <i>"Door een toename van gemengde woon- en werkfuncties komen de leefwerelden van de gebruikers in die gebieden samen, wat mogelijk leidt tot een toename van klachten van bewoners over hinder door bedrijfsactiviteiten."</i> de volgende tekst toegevoegd: <i>Het is hierbij van belang dat bewoners en bedrijven oog</i>
--	--	--	---

	2.d. Elektromagnetische velden Voor het beperken van klimaatverandering is een voortvarende energietransitie van groot belang en dus het met prioriteit aanleggen en/of uitbreiden van elektriciteitsvoorziening en warmtenet. Voor gezondheid relevante uitdagingen daarbij zijn: -Verder elektrificeren brengt mogelijke gezondheidsrisico's mee in de vorm van elektromagnetische velden bij hoogspanning in de directe woonomgeving. Hanteer het voorzorgbeginsel bij aanleg van nieuwe elektriciteitsinfrastructuur (brongerichte maatregelen en afstand: verblijffuncties buiten 0,4 microTesla). -Verschillende (lokale) oplossingen voor de energietransitie brengen ook negatieve gezondheidseffecten mee, bijv. geluidhinder door warmtepompen. 2.e. Voedselomgeving Dit onderwerp ontbreekt in de Omgevingsvisie. GGD Haaglanden stelt voor dit toe te voegen. Zo'n 50% van de volwassen inwoners van Rijswijk kampt met (ernstig) overgewicht (Gezondheidsgids GGD Haaglanden, 2022). Naast consequenties voor de kwaliteit van leven leiden overgewicht en obesitas ook tot kosten voor de maatschappij. Hierbij spelen verschillende leefstijlfactoren een rol, waaronder het voedingspatroon. Het is bekend dat de voedselomgeving een sterke invloed heeft op voedingskeuzes en daardoor op de gezondheid. Het zou dan ook goed zijn om in de omgevingsvisie ook doelstellingen op te nemen voor het voedselaanbod in de	geldende normen. Dit vraagt om zorgvuldige communicatie en eenduidige regels. 2. d. Wij hanteren de norm van 0,4 micro Tesla ook bij de realisatie van verblijffuncties in de directe omgeving van bestaande hoogspanningsbronnen. Wij zijn ons bewust van het feit dat lokale oplossingen voor de energietransitie negatieve gezondheidseffecten met zich mee kunnen brengen en hebben hier aandacht voor bij de uitwerking. 2. e. Wij erkennen dit punt. Overgewicht komt voor een deel ook door de omgeving en dan het aanbod in de omgeving. Per 4 juni 2024 is gemeente Rijswijk een JOGG-gemeente (jongeren op gezond gewicht, 0-23 jaar) geworden. Hiermee proberen we onder meer de fysieke en sociale leefomgeving van kinderen en jongeren gezonder te maken. Het is zeker goed doelstellingen te formuleren, maar die kunnen niet te ambitieus zijn. We kunnen niet verbieden dat ongezond eten wordt verkocht. Ook moet de kanttekening worden gemaakt dat hoewel de Omgevingswet mede is gericht op een gezonde	<i>hebben voor elkaars belangen. Bedrijven moeten onnodige overlast voorkomen en bewoners moeten een bepaalde mate van hinder accepteren passend binnen de voor de bedrijven geldende normen. Dit vraagt om zorgvuldige communicatie en eenduidige regels.</i> Toevoegen bij paragraaf 4.3 onder kopje gezondheidsbevordering: <i>Ook de voedselomgeving speelt een rol. Zo'n 50% van de volwassen inwoners van Rijswijk kampt met (ernstig) overgewicht (Gezondheidsgids GGD Haaglanden, 2022). Naast consequenties voor de kwaliteit van leven leiden overgewicht en obesitas ook tot kosten voor de maatschappij. Hierbij spelen verschillende leefstijlfactoren een rol, waaronder het voedingspatroon. Per 4 juni 2024 is gemeente Rijswijk een</i>
--	--	---	---

omgeving. Om dit verder vorm te geven kan de gemeente aansluiting zoeken bij een van de initiatieven die zich momenteel op de voedselomgeving richten. 3. Openbare ruimte essentieel bij verdere verstedelijking Met de toename van het aantal woningen en het aantal arbeidsplaatsen in Rijswijk neemt het belang toe van een kwalitatief goede openbare ruimte met voldoende omvang als plek om te verblijven, te bewegen en te ontmoeten. Dat betekent deels een andere inrichting van de openbare ruimte ten koste van de huidige functie. Hoewel dit summier benoemd wordt in de Omgevingsvisie (o.a. paragraaf 4.10 in relatie tot mobiliteit, parkeren) zou dit vanuit het belang van leefbaarheid en gezondheid meer nadruk moeten hebben. GGD Haaglanden adviseert dan ook om de Omgevingsvisie op dit punt aan te scherpen. 4. Meer aandacht voor omgevingsgeluid nodig Geluidhinder is één van de belangrijkste milieufactoren die gezondheidsrisico's met zich meebrengt. Blootstelling aan geluid kan leiden tot hinder, verstoring van de slaap, verstoring van de dagelijkse activiteiten en stressreacties. Langdurige blootstelling aan te veel geluid kan het risico op hart- en vaatziekten en psychische aandoeningen verhogen. Het realiseren van een gezonde leefomgeving staat of valt mede met het realiseren van een acceptabel "geluidlandschap". Dat geldt in de huidige situatie, maar bovendien blijkt geluidhinder één van de belangrijkste problemen te zijn bij nieuwbouwplannen. Ook uit de effectbeoordeling in het MER bij de Omgevingsvisie blijkt dat dit aspect negatief scoort. Het is van belang dat – ook met de toename van het aantal inwoners – het aantal	fysieke leefomgeving, het daarbij vooral gaat om het beschermen van de gezondheid voor zover beïnvloed door de fysieke leefomgeving. Voor het weren van bepaalde voedselaanbieders vanwege gezondheid en het stellen van regels daarover in het omgevingsplan biedt de Omgevingswet geen wettelijke grondslag. 3. Het belang van de openbare ruimte wordt op meerdere plekken in de Omgevingsvisie genoemd; als ruimte voor spel en ontspanning, als onderdeel van klimaatadaptatie, energietransitie, veiligheid en vergroening, en met aandacht voor toegankelijkheid en veiligheid. Bovendien beschermen we ook de openbare ruimte buiten de stad, door vooral binnenstedelijk te verdichten in plaats van uit te breiden in groengebieden. 4. In paragraaf 2.5.2 van de visie benoemen wij dat geluidhinder één van de belangrijkste milieufactoren is die gezondheidsrisico's met zich meebrengt. Ook zijn wij ons bewust dat de groei van de stad in deze een extra opgave met zich meebrengt. Meer verkeer en meer bewoners leidt zonder aanvullende maatregelen tot meer gehinderden. Onze ambitie is onveranderd om de geluidbelasting te verlagen, het aantal gehinderden te doen afnemen en bij nieuwbouw een aanvaardbaar woon- en leefklimaat te realiseren met inachtneming van het belang van het beschermen van de gezondheid door een geluidluwe gevel. Daartoe actualiseren wij het actieplan geluid waarbij wij mogelijke bronmaatregelen voor wegverkeer nader	<i>JOGG-gemeente (jongeren op gezond gewicht, 0-23 jaar) geworden. Hiermee proberen we onder meer de fysieke en sociale leefomgeving van kinderen en jongeren gezonder te maken. Voor het weren van bepaalde voedselaanbieders vanwege gezondheid en het stellen van regels daarover in het omgevingsplan biedt de Omgevingswet echter geen wettelijke grondslag.</i> 4. In paragraaf 4.3 onderdeel <i>omgevingslawaa</i>i de eerste alinea wordt het volgende toegevoegd: <i>"We stellen een afwegingskader op om bij nieuw te bouwen woningen een aanvaardbaar woon- en leefklimaat te realiseren met inachtneming van het belang van het beschermen van de gezondheid door een geluidluwe gevel."</i>
---	---	---

(ernstig) geluidgehinderden en (ernstig) slaapgestoorden wordt teruggedrongen. Lokaal beleid is nodig om geluidhinder écht terug te dringen: enerzijds door aanpak aan de bron (vermindere geluidbelasting) anderzijds door ervoor zorg te dragen (regelen) dat iedere woning tenminste één aangename, geluidluwe gevel heeft. Extra beschermende maatregelen zijn nodig wanneer er toch op geluidbelaste locaties woningen worden gebouwd. GGD Haaglanden adviseert om concrete ambities voor het voorkomen van geluidhinder in de visie op te nemen ten behoeve van de uitwerking van beleid in omgevingsprogramma's en voor gebiedsontwikkelingen. 5. Voorzieningenaanbod draagt bij aan een gezonde leefomgeving Een gezonde leefomgeving heeft voldoende, bereikbare en passende voorzieningen voor het dagelijks leven van de inwoners. Ze maken het mogelijk om te participeren in de samenleving en dragen bij aan sociale cohesie in de buurt. Het is goed om te lezen dat Rijswijk voorzieningen wil laten meegroeien met het aantal inwoners. Een zorgpunt daarbij is de onzekerheid over de realisatie van (maatschappelijke) voorzieningen, die in het MER leidt tot een laag verwacht doelbereik op 'Leefbare en veilige wijken'. GGD Haaglanden adviseert de gemeente dan ook hier actief op in te zetten en bijvoorbeeld ook leegstaande winkels en kantoren hiervoor te benutten in plaats van (alleen) in te zetten op transformatie naar woningen zoals in paragraaf 3.1 van de visie wordt aangegeven. Dit kan een belangrijke bijdrage leveren aan het bestrijden van eenzaamheid: ruim 50% van de inwoners voelt zich matig tot ernstig eenzaam (Gezondheidsgids GGD Haaglanden, 2022), o.a. door op deze manier ruimte voor ontmoeting te creëren. De fysieke omgeving kan het vormen van communities/gemeenschapszin stimuleren met	beschouwen en stellen wij een afwegingskader op voor nieuwe geluidgevoelige gebouwen. Bij de verdere uitwerking hiervan betrekken wij de GGD. 5. Wij erkennen het belang van de voorzieningen in de gemeente Rijswijk. Er loopt momenteel een onderzoek waarin in beeld wordt gebracht welke voorzieningen waar en wanneer nodig zijn waarin ruimtes om te ontmoeten, maar ook andere voorzieningen die een sociaal verbindende rol kunnen spelen onze aandacht hebben. Voor de realisatie van voorzieningen verkennen we breed de mogelijkheden, waaronder ook het gebruik van leegstaande panden. Dit vergt wel medewerking van de eigenaren van het vastgoed en de exploitant van de voorziening. Soms lukt het de gemeente een pand te vinden voor een voorziening, maar kunnen we niet tot overeenstemming komen met de eigenaar.	5. In paragraaf 3.1 wordt de zin <i>“Bovendien pakken ... naar woningen.”</i> aangevuld met <i>“... en voorzieningen.”</i>
--	--	---

	plekken waar mensen elkaar ontmoeten en samen ook ideeën kunnen bedenken (sociale leefomgeving; buurtcentra, creatieve plekken, buurttuinen, speelplaatsen, voorzieningen nabij, etc.), aangevuld met georganiseerde activiteiten voor bewoners of het aanstellen van flat-/buurtcoaches. 6. Versterk de verbinding met de regio De titel van de Omgevingsvisie luidt ‘Gezonde buitenplaats in de metropool’. Dit suggereert een sterke verbinding met de regio. De visie gaat weliswaar beknopt in op deze verbinding (paragrafen 2.3.2 en 6.4), maar het is onduidelijk hoe dit doorwerkt in de verschillende thema’s. Dan valt te denken aan aspecten als de woningmarkt, werkgelegenheid, type bedrijvigheid, mobiliteitstransitie, bovenlokale voorzieningen, energietransitie (o.a. opwekking elektriciteit), maar bijvoorbeeld ook om afstemming op het gebied van milieubeleid. GGD Haaglanden adviseert om dit expliciet te maken. 7. Doorwerking in beleid en monitoring Uiteindelijk is van belang dat de visie tot uitvoering komt. Daarvoor is nog een vertaling nodig in beleid, programma’s, plannen, etc. Maar ook dat bewoners en initiatiefnemers in de stad hier verder vorm aan geven. In de Omgevingsvisie staat al het voornemen tot enkele Omgevingsprogramma’s. GGD Haaglanden adviseert om aanvullend hierop Omgevingsprogramma’s op te stellen voor: De (inrichting van) de openbare ruimte, vanwege het belang hiervan voor leefbaarheid en gezondheid	6. We zullen in de omgevingsvisie meer ingaan op de regionale samenwerking. Specifiek zullen we daarbij de samenwerking met de MRDH en het programma NOVEX noemen. Onder dit laatste onderwerp vallen zowel de Ruimtelijke Puzzel Zuid-Holland (Ruimtelijk Voorstel + Ruimtelijk Arrangement) als het NOVEX-gebied Zuidelijke Randstad. We hebben met het opstellen van onze omgevingsvisie rekening gehouden met de beleidsvoornemens die vanuit deze samenwerkingen tot stand zijn gekomen. Tegelijkertijd bestaat ook het besef dat deze trajecten nog concrete uitwerking vragen voor een verdere concrete vertaling in ons beleid. Daarnaast wordt nu al specifiek per thema verwezen naar regionale samenwerking. Bijvoorbeeld naar de Regionale Realisatieagenda op het gebied van wonen of de Regionale Energiestrategie op het gebied van energie en de beleidsdoelen van de MRDH op het gebied van economie. 7. De doorvertaling van de omgevingsvisie naar uitvoering hebben we beschreven in hoofdstuk 6 van de omgevingsvisie. Daarin staat onder meer welke omgevingsprogramma’s we op dit moment beogen. Uitgangspunt is om in deze programma’s het beleid van de omgevingsvisie nader uit te werken en te concretiseren richting uitvoering. Tegelijk willen we het aantal beperken om een ‘wildgroei’ van (sectorale) programma’s te voorkomen. Het Programma stadsontwikkeling zal in principe fungeren als overkoepelend uitvoeringsprogramma	6. In de Omgevingsvisie hoofdstuk 2.3.3 toevoegen over regionale samenwerking.
--	--	--	---

	Circulaire economie, vanwege de ruimtevraag en de mogelijke milieueffecten. Circulariteit is nu vooral beschreven als constatering van een trend, maar het betekent ook een belangrijke opgave voor Rijswijk. Welke rol pakt de gemeente hierin? Gebieden waar de gemeente actief wil sturen op een transformatie, bijv. Oud Rijswijk en de werk-woongebieden (gebiedsgerichte programma's). Het volgen van de uitvoering van de visie is essentieel om te bewaken of ontwikkelingen de goede kant op gaan en te bepalen of gemaakte keuzes moeten worden bijgesteld of aangescherpt. In de Omgevingsvisie staat het voornemen om te komen tot een monitorings- en evaluatiesysteem. De GGD adviseert om hierbij ook gebruik te maken van de Gezondheidsgids van GGD Haaglanden. Het is aan te bevelen de monitoring zo snel mogelijk te starten en daarbij aan te haken bij bestaande monitoringsprogramma's.	van de omgevingsvisie. Daarin zullen onder meer de inrichting van de openbare ruimte en verschillende transformatiegebieden een plek krijgen. De transitie naar een circulaire economie is in de eerste plaats een systeemopgave die het schaalniveau van Rijswijk overstijgt. Daarom werken wij de komende jaren samen met het rijk, provincie en regiogemeentes aan het vormgeven van deze transitie. Wat betreft de Gezondheidsgids: bedankt voor deze aanbeveling, dit zullen we in ons monitoringssysteem betrekken.	
6.	Rijswijkse Golfclub en BV Golfbaan Rijswijk		
	De Rijswijkse Golfclub (RGC) is onaangenaam verrast door het toezenden van de Omgevingsvisie Rijswijk. De RGC geeft aan dat ze op geen enkele wijze betrokken is geweest bij het participatieproces, dat al gedurende lange tijd vorm heeft gekregen. De RGC wijst erop dat zij met de gemeente een bijzondere en contractuele band heeft. De RGC heeft in 1993 de door de Gemeente opgerichte golfbaan in voor de Gemeente moeilijke financiële omstandigheden overgenomen en heeft sindsdien de status van erfpachter. Deze erfpacht loopt (behoudens verlenging) in beginsel tot medio 2053. De afgelopen jaren is er veelvuldig contact geweest met de Gemeente tot op de dag van vandaag, op zowel bestuurlijk als ambtelijk niveau, over de erfpachtcanon die met ingang van medio 2023 moet gaan gelden. In al deze contacten is nimmer gewag gemaakt van hetgeen nu in de Omgevingsvisie ten aanzien van onze golfbaan is neergelegd, te weten het doen van onderzoek voor een alternatieve functie voor ons terrein. Wij hebben ernstig bezwaar tegen deze gang van zaken en achten deze in strijd met de Algemene beginselen van	De hoeveelheid ruimtelijke opgaven in onze provincie, regio en gemeente is groot. Doordat de ruimte om deze opgaven aan te pakken schaars is, wordt door gemeente Rijswijk en door andere overheden gezocht naar geschikte plekken om deze opgaven aan te pakken. Daarbij constateren wij dat ook door andere overheden naar de golfbaan gekeken wordt. Als gemeente willen wij bestuurlijk een actuele uitspraak doen over de toekomst van het golfbaanterrein. Daarmee wordt ook voor onze regionale partners duidelijk of het golfbaanterrein op termijn ingezet kan worden voor nieuwe functies of dat Rijswijk ervoor kiest om de golfbaan te behouden. Wij willen met klem benadrukken dat Rijswijk geen voorgenomen plan heeft voor de golfbaan. Alle opties, inclusief het behouden van de golfbaan, staan nog open.	

behoorlijk bestuur, in het bijzonder het zorgvuldigheidsbeginsel, het rechtszekerheids- en het vertrouwensbeginsel. Ook is dit in onze ogen niet hoe contractpartners met elkaar dienen om te gaan. Daar geldt ook voor de zeer korte reactietermijn voor een zienswijze wordt geboden van vijf we ken waarin de Kerstperiode ook nog eens valt. Op de inhoud van de Omgevingsvisie in relatie tot de golfbaan heeft de RGC het nodige af te dingen: 1. Gebrek aan kennis bij de gemeente over dit gebied. Op pagina 40 wordt gesteld dat de golfbaan meer biodivers ingericht zou moeten worden. Te uwer informatie mag dienen dat de RGC als een van de eerste golfbanen in Nederland het zogenaamde GEO-certificaat heeft verkregen. Dit certificaat is een internationaal keurmerk voor verantwoord en milieuvriendelijk natuurbeheer. Aan het verkrijgen van het certificaat gaat een gedegen en zware procedure vooraf die elke twee jaar wordt herhaald. Ook voor de opstellen heb ben we een gericht en succesvol duurzaamheidsbeleid. In januari 2022 kwam toenmalig wethouder Keus van de Gemeente, in zijn hoedanigheid als portefeuillehouder duurzaamheid van de OOH, bij ons op bezoek om reden dat wij een uitstekend voorbeeld waren en zijn op dit vlak. De Gemeente zal ter zake in ons dan ook altijd een constructieve partner vinden. Wij achten het ook onze maatschappelijke verantwoordelijkheid om als vereniging hieraan een waardevolle bijdrage te leveren. 2. Ten aanzien van het creëren van ruimte voor circulaire economie zij het volgende opgemerkt. Het bevreemdt ons dat enerzijds een tekort aan dergelijke ruimte wordt geconstateerd en anderzijds het belangrijkste bedrijventerrein van Rijswijk, de Plaspoelpolder, van steeds meer woningen wordt voorzien. Op deze wijze creëert de Gemeente haar eigen probleem, ook de MER constateert herhaaldelijk dat allerlei ambities in de Omgevingsvisie op gespannen voet staan met elkaar. De Plaspoelpolder heeft	Bovendien bestaat ook het besef dat de (nog te verlengen) erfpachtcanon een zeer lange doorlooptijd heeft. De contractuele afspraken komen wij vanzelfsprekend na. Bij veel ruimtelijke opgaven moet echter ver vooruit worden gepland. Wij willen u als gebruiker van de grond graag zeer ruim van tevoren informeren, mochten wij mogelijk het gebruik als golfbaan op termijn beëindigen. Daarom vinden wij het van belang om nu al een bestuurlijke uitspraak te doen over de toekomst van het golfbaanterrein. Om te voorkomen dat de RGC pas na vaststelling van de Omgevingsvisie te horen zou krijgen dat de golfbaan is aangewezen als onderzoekslocatie, hebben wij de RGC als belanghebbende specifiek geïnformeerd over dit voorgenomen besluit. Wij zijn het met u eens dat wij u eerder hierover hadden kunnen informeren. 1. Ten behoeve van deze omgevingsvisie heeft geen onderzoek plaatsgevonden over de waarde van de golfbaan voor de biodiversiteit. Het wordt immers als een ‘te onderzoeken’ locatie aangewezen. Daarom hebben wij op voorhand ook geen standpunt over het golfbaanterrein. Het meer biodivers inrichten van de golfbaan wordt slechts als voorbeeld genoemd hoe opgaves opgepakt kunnen worden met behoud van het huidige gebruikt. Wij waarderen uw opmerking dat u het als uw verantwoordelijkheid ziet om een bijdrage te leveren aan milieuvriendelijk natuurbeheer. 2. Ten aanzien van uw opmerking over circulaire economie merken wij graag op dat delen van de Plaspoelpolder getransformeerd worden naar gemengde werk-woongebieden omdat hier sprake was van leegstaande kantoren en een transformatie naar een bedrijfsfunctie financieel niet uitvoerbaar was. Daarnaast gaat het in de Plaspoelpolder om	
---	--	--

	in de loop der jaren duidelijk aan kwaliteit ingeboet en dientengevolge zou een grondige 'make over' met veel aandacht voor circulaire economie ons inziens veel meer voor de hand liggen om hierin te voorzien. 3. Wat de RGC ook mager naar voren vindt komen in de Omgevingsvisie is de regionale benadering cq inbedding van de Omgevingsvisie. De Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH) is er juist voor opgericht om tot een goede afstemming te komen van activiteiten, met name economische, van de ingelezen gemeenten. In de nabijgelegen gemeenten Delft (TU Delft Campus) en Pijnacker- Nootdorp (De Boezem) is er volop ruimte voor nieuwe duurzame bedrijvigheid van verschillend karakter. De filosofie van de MRDH is juist dat niet elke gemeente op elk terrein het wiel uitvindt maar dat functies als werken en wonen op efficiënte en elkaar versterkende wijze worden afgestemd. Het komt ons voor dat de Gemeente Rijswijk enerzijds gezien de menging van functies in de Plaspoelpolder blijkbaar groengebieden willen opgeven, zoals onze golfbaan, anderzijds geen duidelijke planologische keuzes maakt, zeker gezien vanuit een regionale context. 4. In de MER (pag. 71) wordt ook geconstateerd dat het realiseren van goede sportvoorzieningen in Rijswijk een lastige kwestie is. Hoe logisch is het dan om te overwegen om een intensief bespeeld, en voor een golfbaan qua omvang zeer compact, terrein een andere functie te geven. De golfsport is bij uitstek de sport die tot op hoge leeftijd kan worden beoefend hetgeen ook moge blijken uit het grote aantal 80+ers in onze Vereniging. Gezien de vergrijzende samenleving betekent dit een zeer waardevolle bijdrage aan de volksgezondheid van juist kwetsbare groepen. Ouderen te motiveren te blijven	veel kleinere percelen die intensief bebouwd zijn. Dit valt goed samen met het beleidsdoel om woningbouw te concentreren nabij hoogwaardig openbaar-vervoer- knooppunten. Juist met deze gemengde werk-woongebieden willen wij de Plaspoelpolder een kwaliteitsimpuls geven. Het middengebied van de Plaspoelpolder blijft bedrijvigheid. 3. Ten aanzien van uw opmerking over regionale afstemming merken wij nog op dat wij juist veel met de MRDH, Provincie, Rijk en omliggende gemeentes contact hebben over de aanpak van diverse ruimtelijke opgaven. Juist de samenhang van de diverse opgaven is complex en vraagt om scherpe keuzes. Er lopen diverse regionale processen die de komende jaren moeten leiden tot die ruimtelijke keuzes. Juist vanwege het voeden van die regionale processen is het van belang dat de gemeente Rijswijk onderzoek doet naar locaties zoals die van het golfbaanterrein. 4. Ten aanzien van uw opmerking over sportvoorzieningen erkennen wij het belang van voldoende beweging, specifiek voor ouderen. Dit is dan ook zeker een van de argumenten om de golfbaan te behouden. De kwaliteit van de Vlietzone, inclusief de ecologische waarde van het gebied, vormt een ander argument. Echter, zoals aangegeven, zal er een integrale afweging moeten plaatsvinden waarin alle belangen tegen elkaar worden afgewogen.	
--	---	---	--

	bewegen is dan ook terecht terug te vinden in het beleid van elk overheidsorgaan. Gelet op het voorgaande zijn er dan ook gegronde redenen van juridische, procedureel en contractueel, en inhoudelijke aard om de Omgevingsvisie aan te passen waar het 't voornemen ten aanzien van onze golfbaan betreft. Reeds nu ondervinden wij, nu de Omgevingsvisie openbaar is gemaakt door de terinzagelegging, de negatieve gevolgen van dit voornemen op onze kwetsbare exploitatie aangezien onze toekomst bij donderslag met onzekerheid is omgeven. Wij verzoeken uw Raad dan ook ertoe over te gaan dit voornemen te schrappen uit de Omgevingsvisie.	Deze afweging is aan de gemeenteraad.	
7.	Inwoner Rijswijk		
	Aandachtspunten voor de toekomst: 1.a. Op blz. 20 is vermeld dat voor Rijswijk 9.396 woningen tot 2030 (zonder sloop) zijn opgenomen, waarvan 24% sociaal en 74% betaalbaar. Het is voor de indiener van belang dat hier ook vermeld wordt dat het aandeel sociale huurwoningen (DAEB) ten opzichte van de totale woningvoorraad op 30% wordt gehouden. Dat staat ook op blz. 43. 1.b. Op blz. 28 (en 84) wordt vermeld dat de capaciteit van het elektriciteitsnetwerk onder druk staat. Dat is niet meer	1.a. Het percentage van 24% sociale huurwoningen dat op p. 20 is opgenomen, betreft het percentage zoals dat ten tijde (2023) van het opstellen en vaststellen van de Regionale Realisatie Agenda Wonen Haaglanden in het totale woningbouwprogramma was opgenomen. Dit percentage is het resultaat van eerdere keuzes met betrekking tot woningbouwontwikkelingen die zijn gemaakt in de voorgaande jaren. Op dit moment bestaat de ambitie om het aandeel sociale huurwoningen, in eigendom van corporaties (aangeduid met DAEB), 30% te laten bedragen. Deze ambitie wordt elders in de Omgevingsvisie geformuleerd. In het huidige woningbouwprogramma is ook de progressie van het percentage door deze ambitie zichtbaar. Het bereiken van deze ambitie door het ombuigen van eerdere keuzes is desalniettemin een complexe opgave. 1.b. Op 5 december 2024 is door de hoogspanningsnetbeheerder Tennet netcongestie afgekondigd voor afname van elektriciteit voor bijna	In paragraaf 2.5.2, alinea 4, achter de zin 'Ons actuele woningbouwprogramma tot 2040 bestaat uit ongeveer 11.000 woningen' vullen we aan: 'In ons actuele woningbouwprogramma streven we naar een totale voorraad sociale huurwoningen (DAEB-woningen) van 30% van de totale woningvoorraad.' 1.b. In paragraaf 4.8 onder het kopje "<i>Warmtetransitie: overgang</i>

	de realiteit. Ook in Rijswijk kunnen helaas de komende tijd niet alle aansluitingen worden gerealiseerd. 1.c. Op blz. 29 wordt de Haagweg naast de Beatrixlaan als inrikker voor de stad genoemd. Om misverstand te voorkomen moet de Haagweg niet als inrikker worden genoemd, omdat regionaal en ook met Den Haag is overeengekomen dat de Haagweg en Rijswijkseweg geen inrikkers zijn. In aansluiting hierop zijn beide wegen versmald van 2x2 naar 1x1 rijstroken. 1.d. Op blz. 29 wordt de verkeersproblematiek die het gevolg is van de groei van het aantal woningen in de omliggende gemeenten slechts genoemd. In het kader van de Rijswijkse mobiliteitsstrategie en bij de plannen voor CID-Binckhorst heeft indier aanbevolen een actieplan op te stellen om deze problematiek aan te pakken en niet af te wachten. 1.e. Op blz. 30 wordt vermeld: "Daarnaast wordt gewerkt aan een nieuwe tramverbinding tussen Den Haag en Delft, via Rijswijk (CID-Binckhorst)". Dit suggereert dat deze nieuwe tramverbinding een voldongen feit is. Dat is volgens indier niet de realiteit. Naar nut en noodzaak en inpasbaarheid van deze verbinding wordt nog onderzoek gedaan. Indier heeft meermaals vermeld het uit oogpunt van regionaal openbaar vervoer ongewenst te vinden om de route tramlijn 1 te veranderen.	heel Zuid-Holland. De congestie doet zich niet voor op het midden- en laagspanningsnet maar heeft wel een direct doorwerking in Rijswijk. Nieuwe aanvragen voor grootverbruik aansluitingen worden op een wachtlijst geplaatst, maar voor woningen geldt dit nog niet. Zoals beschreven in de Omgevingsvisie blijven we in nauw contact met Stedin om netcongestie op midden- en laagspanningsnet te voorkomen. De tekst in de omgevingsvisie wordt geactualiseerd. 1.c. De Haagweg is inderdaad geen inrikker naar Den Haag. Het is wel een belangrijke toegangsweg naar Rijswijk. Streven is om meer verkeer naar Den Haag via de Rotterdamse Baan te leiden 1.d. Rijswijk heeft hiervoor een uitvoeringsagenda van de mobiliteitsstrategie opgesteld. Rijswijk is ook betrokken bij het opstellen van de Regionale Netwerkstrategie, waarin het toekomstig verkeersbeeld vanuit regionaal perspectief wordt beschouwd. 1.e. De nieuwe tramverbinding tussen Den Haag en Delft is inderdaad nog geen voldongen feit. Uit de vorige fase van het project (de verkenning) is een voorkeursalternatief voortgekomen en dit is vastgesteld door de gemeenteraden van Rijswijk, Leidschendam-Voorburg en Den Haag medio 2023. Het voorkeursalternatief is een tramverbinding tussen Den Haag en Delft via de Geestbrugweg. In de huidige fase van het project (planning- en studiefase) wordt het voorkeursalternatief verder uitgewerkt en onderzocht. Met een zogenoemde projectbeslissing wordt deze fase van het project naar verwachting in 2026 afgerond. Voor die tijd moeten de impact en effecten van de tramverbinding duidelijk zijn. De Rijswijkse gemeenteraad heeft	<i>naar duurzame warmte</i>" wordt in de tweede alinea, vijfde zin achter het woord "<i>lokale</i>" toegevoegd "<i>en regionale</i>". In paragraaf 4.8 onder het kopje "<i>Warmte-infrastructuur</i>" wordt in de vijfde alinea, 3de zin "<i>op het risico</i>" verwijderd. In paragraaf 4.8 is het kopje "<i>Voorkomen van netcongestie</i>" aangepast naar "<i>Netcongestie</i>" In paragraaf 4.8 onder het kopje "<i>Netcongestie</i>" is: - in de eerste alinea is de tekst "<i>om netcongestie in Rijswijk te voorkomen</i>" aangepast naar "<i>om netcongestie op het midden- en laagspanningsnet in Rijswijk te voorkomen</i>". - in de derde alinea in de laatste zin de tekst "<i>verlagen we de kans op netcongestie</i>" aangepast naar "<i>verlagen we de druk op het elektriciteitsnet</i>". 1.c. In paragraaf 2.5.6 is "<i>inrikkers van</i>" gewijzigd in "<i>toegangswegen naar</i>". 1e. In de tekst over de tramverbinding via de Geestbrugweg is nuance aangebracht.
--	--	--	---

	2. Passend woon- en zorgaanbod. (blz. 43 en verder). De paragraaf over woningbouw en woningvoorraad gaat vooral over de bouwopgaven. Het is van belang om, gelet op de urgente problematiek van de starters, voor de kansarmen en de specifieke aandachtsgroepen meer accent te leggen op de woningvoorraad aan de onderkant van de markt. Dat kan in de praktijk door de bestaande goedkope voorraad van DAEB-woningen voorlopig zoveel mogelijk te handhaven, ook al zijn deze niet altijd helemaal ‘op norm’, en deze (voorlopig) niet te slopen ten behoeve van vervangende (veelal) duurder nieuwbouw, zoals nu regelmatig gebeurt. Het stuwmeer van woningzoekenden aan de onderkant van de markt neemt hierdoor alleen maar toe. 3. Gezonde leefomgeving. Op blz. 48 wordt vermeld dat op termijn zero emissiezones worden ingesteld. Dat is wat tentatief. De gemeente Den Haag doet dit voor het centrumgebied al vanaf 1 januari 2025 en breidt het gebied vervolgens uit. Ook Delft doet dit. Het lijkt indiener verstandig hierbij aan te sluiten. Op blz. 48 komt ook het omgevingslawaaai aan de orde. Binnen de gemeente is de A4 een van de belangrijkste bronnen van te veel verkeerslawaaai. Weliswaar gaat het om een rijksweg, maar een actiepoint om bij het Rijk te bepleiten om hier snelheidsbeperking met trajectcontrole in te voeren vindt de indiener het vermelden waard. Indiener	hierover vier moties en een amendement aangenomen in de vergadering van 1 juni 2023. 2. Er zijn op dit moment twee locaties in Rijswijk waar sloop van bestaande sociale huurwoningen zal plaatsvinden, dan wel beoogd is; te weten Te Werve Oost en de Plataanstraat e.o. De kwalificatie “regelmatig” is in deze context van twee locaties niet passend. De beleidsmatige basis voor deze sloop-nieuwbouwplannen is expliciet door de gemeenteraad vastgelegd in o.a. de huidige woonvisie (Actualisatie van de Woonvisie uit 2021). Voor beide locaties geldt dat de herstructurering per saldo niet mag leiden tot een afname van het aantal sociale huurwoningen. Hetzelfde aantal sociale huurwoningen zal dus in de nieuwbouw terug moeten komen. Door de verdichting die met de herstructurering gepaard gaat, komen er ook middeldure en dure woningen bij. Het versterken van een kwetsbare buurt als Te Werve Oost door middel van het toevoegen van (middel)dure woningbouwcategorieën aan de voorheen eenzijdige sociale woningbouw, was daarbij een belangrijk argument in de besluitvorming door de gemeenteraad. 3. Het invoeren van maatregelen die bijdragen aan schone lucht is een belangrijk doel van de gemeente. Daarom voeren wij het Actieplan Luchtkwaliteit uit en als onderdeel daarvan breiden wij de huidige milieuzone in omvang uit naar een groter gebied waarvan ook de Prinses Beatrixlaan en omgeving onderdeel wordt. Wij gaan vervolgens onderzoek doen naar mogelijkheden voor een stapsgewijze invoering van een zero emissie zone. De gesprekken met de regio en MRDH en het ministerie van I&W lopen nog. In dat kader wordt een verlaging van de snelheid op de A4 onderzocht. Ook	3. Op pagina 48 onder hoofdstuk 4.3 <i>Gezonde leefomgeving onder luchtkwaliteit</i>, 4e alinea. De zin “Hieraan geven we invulling door het uitbreiden.....kaart zero emissie zone) Wijzigen in: “Hieraan geven we invulling door het uitbreiden van de milieuzones, het onderzoeken van mogelijkheden voor stapsgewijze invoering van zero emissie zones, het stimuleren van elektrificatie
--	--	---	--

heeft dit eerder in zijn reactie d.d. 3 april 2024 op de Mobiliteitsstrategie naar voren gebracht, waarop hij als antwoord kreeg dat gesprekken met het Rijk over de doorstroming op de A4 nog gaande zijn, maar dat op dit moment geen keuzes zijn gemaakt. Indiener stelt het opnemen van zijn suggestie in de Omgevingsvisie op prijs. Indiener is van mening dat de Beatrixlaan een van de wegen is waar echt te veel geluidhinder aan de orde is. De ondertunneling van deze weg zou dit probleem oplossen. 4. Leefbare en veilige wijken Blz. 52 en verder. De passages over een hoogwaardige en duurzame inrichting en beheer van de openbare ruimte worden door indiener van harte onderschreven. Op het kaartje (afbeelding 4.4) ontbreekt De Ottoburg als buurtcentrum in Oud Rijswijk en is ook Don Bosco niet opgenomen (hoewel de huidige locatie eindig blijkt te zijn). Het is ook niet in de tekst vermeld. 5. Duurzame energievoorziening (Blz. 80 en verder). In de paragraaf duurzame energie wordt een hoeveelheid aan eventuele maatregelen en suggesties vermeld die aangrijpingspunten bieden om Rijswijk in 2050 klimaatneutraal te maken. Indiener kan zich niet aan de indruk onttrekken dat hij denkt dat dit geen haalbare kaart wordt. De aanpak die in de Omgevingsvisie wordt voorgesteld is te weinig robuust en nogal afhankelijk van initiatieven van individuele particulieren en ondernemers en maatregelen van het Rijk. Ook vindt indiener dat de Omgevingsvisie op dit punt geen urgentie uitstraalt. Hij vindt het opmerkelijk dat gesteld wordt dat elektrificatie in warmte wijken niet wordt gestimuleerd, terwijl elektrificatie van cv-ketels in met name de oudere woningvoorraad een goedkope en doeltreffende manier is om van het aardgas af te komen. Ook wordt in de Ontwerp Omgevingsvisie waterstofgas of biogas niet genoemd als vervanging van aardgas. Omdat het beoogde warmtenet niet in de gehele gemeente wordt aangelegd, betekent dit dat er voor oudere wijken in Rijswijk geen zicht is op een oplossing om van het aardgas	een toekomstbestendige herontwikkeling van de Beatrixlaan loopt nog. 4. Wij zullen De Ottoburg toevoegen aan de kaart. Voor Don Bosco zullen wij dit niet doen, omdat zij per 1 juni 2025 het huidige pand moeten verlaten. 5. Voor oudere woningvoorraad geldt dat deze onvoldoende geïsoleerd zijn om met een elektrische warmtepomp te verwarmen. Het isoleren van deze woningen is kostbaar. Nog los van het vraagstuk rondom netcongestie zien wij elektrificatie van deze wijken niet direct als een goedkope oplossing. Om die reden zullen wij op dit moment elektrificatie niet stimuleren, maar individuele keuzes blijven mogelijk. In de brief van 20 juli 2023 heeft de toenmalig minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke ordening gemeenten verzocht om groen gas en waterstof niet als toekomstige warmteoplossing op te nemen, gezien de beperkte mate waarin dit in de toekomst beschikbaar zal zijn. In de omgevingsvisie volgen wij dit verzoek.	van het wagenpark en brede uitrol van laadinfrastructuur.” De Ottoburg wordt toegevoegd aan afbeelding 4.4.
--	--	---

	af te komen. Indiener vindt dat er een scenario voor moet komen. Zijn voorkeur gaat daarbij uit naar elektrificatie, in de veronderstelling dat het elektriciteitsnet de komende jaren weer wat op orde is gekomen. 6. Goede bereikbaarheid (blz. 94 en verder). Indiener vindt dat er meer aandacht moet komen voor de invloed van de grootschalige bouwplannen in de omliggende gemeenten op de wegen in Rijswijk. Ook voor verandering van het mobiliteitsgedrag zal in overleg met de omliggende gemeenten een actieplan moeten worden gemaakt. Indiener is voorstander om de Beatrixlaan als inrikker op te waarderen, maar dan moet dit wel als tunnel worden uitgevoerd. Indiener vindt dat moet worden gestreefd om de ondertunneling op te laten nemen in de MIRT-projectenlijst. Indiener is voorstander van een goed openbaar vervoer. Maar een nieuwe HOV-verbinding tussen de Binckhorst en Delft via de Geestbrugweg is geen verbetering. Het actiepunt 'onderzoek naar verbeteren van oost-west verbinding van openbaar vervoer richting Westland en Ypenburg/Zoetermeer' is voor indiener niet duidelijk. Wél belangrijk is de gewenste HOV-lijn over de Beatrixlaan. 7. Oud Rijswijk Indiener vindt het jammer dat Oud Rijswijk vrijwel uitsluitend als winkelcentrum wordt genoemd, terwijl er toch zo'n 2.500 mensen wonen. Indiener vindt het ook wonderlijk dat gestreefd wordt naar passend woon- en zorgaanbod, omdat dit al aanwezig is in Oud-Rijswijk. De stelling dat op termijn sprake zal zijn van een toename van bezoekers als gevolg van woningbouw in de Binckhorst lijkt voor de indiener vooral wensdenken te zijn, omdat er voor die bewoners ook aantrekkelijke alternatieven zijn.	6. Er vindt regelmatig afstemming plaats met omliggende gemeenten over mobiliteit. Er wordt momenteel een regionale netwerkstrategie opgesteld. Daarnaast is vanuit het Rijksprogramma MoVe (Mobiliteit en Verstedelijking) aandacht voor de relatie tussen de groei van onze regio en de effecten hiervan op mobiliteit. Ook in de mobiliteitsstrategie van Rijswijk is rekening gehouden met ontwikkelingen in de omgeving. De HOV-verbinding tussen de Binckhorst en Delft, De Vlietlijn, bevindt zich in de plan- en studiefase en wordt nog verder uitgewerkt en onderzocht voordat deze ter besluitvorming. Met een zogenoemde projectbeslissing wordt deze fase van het project naar verwachting in 2026 afgerond. Voor die tijd moeten de impact en effecten van de tramverbinding duidelijk zijn. Met de HOV-verbinding tussen Westland en Ypenburg/Zoetermeer wordt bedoeld een verbinding die loopt via Delft en/of Rijswijk. 7. Met het deelgebied Oud-Rijswijk is in de omgevingsvisie (paragraaf 5.2) alleen het centrumgebied bedoeld. Dat is kleiner dan de gehele wijk 'Oud Rijswijk'. Hoewel in het centrumgebied ook wordt gewoond, onderscheidt dit gebied zich door de aanwezigheid van vele winkels en andere centrumvoorzieningen. Zoals beschreven in 5.2.4 heeft het creëren van 'passend woon- en zorgaanbod' niet de hoogste prioriteit, omdat de nadruk ligt op winkels, horeca en ontmoeting en omdat het hier veelal gaat om bestaande bouw.	
--	---	---	--

8.	Metropoolregio Rotterdam Den Haag		
	Uw ontwerp-omgevingsvisie sluit goed aan bij de Strategische Agenda van de MRDH, die we samen in 2023 hebben vastgesteld. In uw ontwerp-omgevingsvisie geeft u blijk van de regionale opgaven waar we samen voor staan zoals de toename van het aantal inwoners in onze regio en daarmee het aantal woningen en arbeidsplaatsen. 1. Rijswijk in de regio U geeft blijk vanuit uw positie en ligging in de regio en dat is belangrijk, want onze gemeenten kennen een nauwe verbinding en relatie met elkaar. Er liggen grote opgaven voor Rijswijk en wij zien dat u ambitieuze stappen zet om deze aan te pakken. Hierin trekken we graag samen op. Alleen samen kunnen we de regionale opgaven het hoofd bieden en de kwaliteiten van onze regio versterken. De economische potentie van de regio wordt nog onvoldoende benut, de fysieke ruimte wordt steeds schaarser en de leefbaarheid en het klimaat staan onder druk. In de Strategische Agenda spraken we samen af dat we meer welvaart en welzijn realiseren voor de mensen (nu en in de toekomst) die hier wonen, werken en leven. Uw ontwerp-omgevingsvisie gaat hierop in en dat kan nog meer worden benadrukt. 2. Economisch vestigingsklimaat De trends en onderwerpen die u benoemt voor het economisch vestigingsklimaat van uw gemeente en de regio herkennen wij. Voor werken, bedrijventerreinen, circulaire en innovatieve economie en detailhandel hebben wij een aantal opmerkingen die wij graag meegeven voor de uitvoering van de visie en om uw ontwerp-omgevingsvisie te versterken: 2.a. Werken: u wilt de werkgelegenheid evenredig laten groeien met het aantal woningen. De ambities die u voor werklocaties benoemt, sluiten aan bij de opdrachten uit de Strategische Agenda. We zien ook graag innovatieve en circulaire economie op bedrijventerreinen en we onderschrijven de functie van bedrijventerreinen bij de	Dank voor uw opmerking. Wij blijven graag met de MRDH in gesprek over de regionale opgaven. 1. Wij hebben kennisgenomen van uw opmerking. Wij trekken graag met de MRDH samen op in het kader van de aanpak van de regionale opgaven. 2.a. De inzet vanuit Rijswijk op de sectoren innovatie, techniek en energie richt zich op een breed scala aan bedrijvigheid. Een concreet voorbeeld is de Energy Cave en het RCSG op locatie At the Park. Hier wordt in gezet op nieuwe energie (geothermie) en energietransitie. Echter	

	energietransitie en hittestress. We gaan graag in gesprek over de invulling hiervan en zouden graag zien dat u in uw omgevingsvisie expliciet aangeeft op welke sectoren die bezig zijn met innovatie, techniek en energie de gemeente zich richt. 2.b. Bedrijventerreinen: het beter benutten van bedrijventerreinen sluit aan bij de bedrijventerreinenstrategie van de MRDH. We ondersteunen waar nodig bij het beter benutten en het uitwerken van de kansen op vier uitbreidingslocaties. We onderschrijven de ontwikkeling van de campus Kessler Park en zien het bedrijventerrein Plaspoelpolder als een belangrijk regionaal bedrijventerreinen voor het toekomstige verdienvermogen van de metropoolregio en een plek voor het toepassen van innovaties gericht op de energie- en circulaire transitie. 2.c. Circulaire economie: Wat betreft Circulariteit (p. 26) is het is niet geheel helder wat bedoeld wordt met 'om kringlopen te sluiten is extra energie nodig'. Kunt u dat toelichten? We denken graag mee in het beleid dat u nog ontwikkelt voor de circulaire economie en hoe de vraag naar extra ruimte van circulaire economie wordt ingevuld. 2.d. Detailhandel: u noemt de afnemende vraag naar detailhandel en tegelijkertijd de extra behoefte aan detailhandel door de groei van de bevolking. We adviseren de bestaande centra te versterken en alleen detailhandel voor dagelijkse aankopen buiten de centra mogelijk te maken. NB1: Rijswijk ligt niet alleen tussen Den Haag en Delft, maar ook op de kennis-as met Leiden en Rotterdam. Dit zou ook benoemd kunnen worden in afbeelding 3.3 (p41).	nieuwe technieken (zoals robotisering en chipontwikkeling) in de IT-sector zijn ook gevestigd in dit gebied en op andere locaties in Rijswijk. Het doel is met name om ruimte te bieden aan scale ups vanuit omliggende gemeenten om door te groeien en daarmee verbinding te houden met de regio. 2.b. Wij onderschrijven uw opmerking. 2.c. Dit is geformuleerd als aandachtspunt; de overgang naar een circulaire economie zal naar verwachting een extra energievraag met zich meebrengen. Rijswijk kent vooralsnog geen concreet beleid ten aanzien van circulaire economie. Graag maken wij gebruik van uw aanbod om hier in gezamenlijkheid met elkaar de komende jaren mee aan de slag te gaan 2.d. In het retail- en horecabeleid, dat in 2023 door de raad is vastgesteld, gaan wij nader in op de detailhandel in de bestaande centra. De inzet daarbij is toe te werken naar compactere centra, om zodoende een krachtig voorzieningenniveau beschikbaar te houden. Waarbij aandacht is voor dagelijkse boodschappen, maar ook een prettig verblijfsgebied met voldoende aanbod aan horeca.	Op afbeelding 3.3 op pag. 41 ook de kennisas Leiden – Dordrecht aanduiden.
--	--	---	---

	3. Mobiliteit U schetst dat het verkeer in Rijswijk de afgelopen jaren al toe nam door de groei van de bevolking en de economie. En dat de bereikbaarheid, ruimte en leefbaarheid richting de toekomst steeds meer onder druk komen te staan. Uw brede en doorgaande wegen vormen ruimtelijke barrières en knelpunten qua veiligheid en leefbaarheid. Wij onderschrijven uw hoofdambitie op het gebied van mobiliteit om een nieuw evenwicht te vinden tussen bereikbaarheid, leefbaarheid en veiligheid in uw stad die groeit. En dat u vindt dat de Rijswijkse mobiliteit toekomstbestendig moet worden. Wij zijn blij te lezen dat u ervoor kiest om prioriteit te geven aan vervoermiddelen die schoon zijn, weinig ruimte innemen, veiliger zijn en minder schadelijke effecten op gezondheid hebben. En dat u daarbij het 'STOMP-principe' (op volgorde: Stappen, Trappen, Openbaar vervoer, 'Mobility as a service', Privéauto) hanteert. U geeft aan zeven keuzes (nabijheid, ruimte, doorstroming, keuzevrijheid, veiligheid, leefbaarheid en gezondheid) te maken die ervoor zorgen dat mobiliteit bijdraagt aan brede welvaart. Deze keuzes sluiten goed aan bij de richting die we met elkaar bespreken in de totstandkoming van de Mobiliteitsvisie van de MRDH, gericht op 2050 en verder. U zet samen met het rijk, provincie en andere gemeentes in op het versterken van het regionale vervoersnetwerk om de steden beter aan elkaar te verbinden en meer banen bereikbaar te maken voor meer mensen. De MRDH als vervoersautoriteit heeft een belangrijke rol voor het versterken van het regionale vervoersnetwerk en zijn dan ook blij te lezen dat u de gezamenlijk ambitie opneemt in uw omgevingsvisie. Bij de samenwerking en uitwerking voor het regionale vervoersnetwerk nemen we graag de leiding en bieden wij onze hulp bij uw opgave. Vervolgens beschrijft u in uw ontwerp-omgevingsvisie welke maatregelen u op netwerkniveau neemt. Daar zien wij een aantal aandachtspunten:	3. Wij hebben kennisgenomen van uw opmerkingen. Wij blijven graag in gesprek met de MRDH over de beoogde maatregelen in mobiliteitsnetwerken.	
--	--	--	--

	3.a. U geeft aan dat u in zet op frequentieverhoging op de railverbinding de 'Oude lijn' en dat de groei van het aantal woningen nabij het station meer stops in Rijswijk rechtvaardigt. Uit het onderzoek van de MIRT-verkenning 'Rapport Oude Lijn Verstedelijking en Kansen voor mensen' (september 2024) blijkt dat frequentieverhoging van de sprinter naar 8 of 12 keer per uur op basis van de huidige inzichten beperkt bijdraagt aan de versnelling van verstedelijking of het creëren van extra kansen voor mensen. Een aangescherpt sociaaleconomisch programma en grotere modal shift in de toekomst kan leiden tot extra groei van de passagiersaantallen in de komende decennia en mogelijk tot extra vraag naar vervoerscapaciteit op het spoor. 3.b. U wilt de mogelijkheden voor een HOV-verbinding over de Prinses Beatrixlaan verkennen. We gaan graag hierover met u in gesprek om een gezamenlijk beeld te formuleren over de invulling hiervan. NB2: Een betere verkeersveiligheid is ook goed voor de gezondheid. U zou deze twee aspecten van de zeven strategische keuzes voor mobiliteit aan elkaar kunnen koppelen.	3.a. Wij hebben kennisgenomen van uw opmerking en blijven graag met u in gesprek hierover. Wel willen wij u er graag op wijzen dat dergelijke voorspellingen ook gedaan zijn voor de Randstadrail en die verbinding in de praktijk een fors intensiever gebruik kent dan vooraf voorspeld was. Wij zijn er dan ook van overtuigd dat de combinatie van meer congestie op het wegennet en het bieden van een aantrekkelijk OV-alternatief er wel degelijk toe zal leiden dat het openbaar vervoer intensiever zal worden gebruikt. 3.b. Wij hebben kennisgenomen van uw opmerkingen en blijven graag met u in gesprek hierover. De NB2 staat in essentie al bij het punt gezondheid van de zeven strategische keuzes. We zullen dit als aandachtspunt op pagina 95 toevoegen.	NB2: In paragraaf 4.10, onder het kopje 'Strategische keuzes ...', wordt toegevoegd dat een betere verkeersveiligheid ook positief is voor de gezondheid.
9.	Inwoner Rijswijk		
	In algemene zin vraagt de indiener zich af of de omgevingsvisie en bijbehorende documenten te doorgronden zijn voor belanghebbenden. Indiener beschouwt de visie meer als een ambitie, een doelredentie. Zo geeft indiener aan dat het erop lijkt dat Rijswijk zich als doel heeft gesteld om bovenmatig invulling te geven aan het woningtekort in heel Nederland. Het bouwen van woningen moet afgewogen worden tegen leefbaarheid en welzijn van huidige en toekomstige bewoners. De indiener vindt dat de visie een verzameling is van bestaande documenten en beleidsplannen.	De visie is juist zodanig opgesteld dat deze op zichzelf leesbaar is en de verbinding inzichtelijk maakt tussen diverse ruimtelijke thema's. Het klopt dat veel bestaand beleid is verwerkt in de omgevingsvisie en dat voor meer details daar soms naar verwezen wordt. Een Omgevingsvisie is echter een visie op hoofdlijnen en daarom is het voor de essentie van de visie niet nodig om de oorspronkelijke beleidsstukken separaat te lezen. Rijswijk heeft de ambitie uitgesproken om geen	

Volgens indiener vindt er in de visie fasering plaats die niet reëel is. Als voorbeeld wordt het percentage sociale woningen genomen. Het komt er volgens indiener op neer dat er tot 2040 de sociale woningbouw uiterst beperkt wordt meegenomen in nieuwe ontwikkelingen. Daardoor bestaat er een kans dat er vanaf 2040 geen mogelijkheden meer zijn voor een inhaalslag voor sociale woningbouw. Indiener geeft vijf verbeterpunten aan om te verwerken in de omgevingsvisie: 1. sociale woningbouw doorlopend vasthouden aan 30% In de omgevingsvisie wordt gesteld dat het percentage sociale woningbouw mag terugzakken tot 24% in 2040. Doel voor 2050 is weer op 30% uit te komen. Mijn zienswijze is om vast te houden aan de 30% doorlopend. Door vast te houden aan dit percentage ook voor de periode tussen nu en 2040 kan er gewerkt worden aan evenwichtiger wijken en betere welzijn en verdeling. Ook is inhalen na 2040 niet reëel. Deze fasering komt niet ten goede aan het welzijn van de inwoners van Rijswijk. Overigens lijkt het erop dat de huidige voorliggende plannen tot 2040 gezamenlijk niet voldoen aan de minimale 24% die op regioniveau zijn afgesproken, nog aan de minimaal 74% procent betaalbaar wat gezamenlijk aan de 94% zou komen. 2. opnemen van een financiële paragraaf Een groei doelstelling van 11.000 woningen tot 2040 betekent meer dan enkel woningen bouwen. Er zal ook aan voorzieningen gewerkt dienen te worden die kosten voor de gemeenschap en gemeente met zich mee brengen. Dit gaat verder dan enkel de bouwkosten die de ontwikkelaar op zich neemt. Te denken valt aan investeringsparagraaf die de gemeente heeft ten gevolge van de groei en	sectoraal beleid meer te ontwikkelen. Daarom zal nieuw sectoraal beleid geïntegreerd worden in de Omgevingsvisie. Op termijn zullen deze verwijzingen dus volledig verdwijnen. Dat in Rijswijk zoveel woningen gebouwd worden komt grotendeels doordat in Rijswijk veel grote langdurig leegstaande kantoor- en winkelpanden stonden, die voor verloedering zorgden. Hierdoor ontstond de kans om twee opgaven tegelijk aan te pakken. Bij te dragen aan het terugdringen van het woningtekort en grootschalige leegstand tegengaan. 1. Het percentage van 24% sociale huurwoningen dat op p. 20 is opgenomen, betreft het percentage zoals dat ten tijde (2023) van het opstellen en vaststellen van de Regionale Realisatie Agenda Wonen Haaglanden in het totale woningbouwprogramma was opgenomen. Dit percentage is het resultaat van eerdere keuzes met betrekking tot woningbouwontwikkelingen die zijn gemaakt in de voorgaande jaren. Op dit moment bestaat de ambitie om het aandeel sociale huurwoningen, in eigendom van corporaties (aangeduid met DAEB), 30% te laten bedragen. Deze ambitie wordt elders in de Omgevingsvisie geformuleerd. In het huidige woningbouwprogramma is ook de progressie van het percentage door deze ambitie zichtbaar. Het bereiken van deze ambitie door het ombuigen van eerdere keuzes is desalniettemin een complexe opgave. 2. De omgevingsvisie is vorm en inhoudsvrij. Het is een visie voor de lange termijn. Een financiële onderbouwing is daarbij niet logisch en ook niet gebruikelijk. Een programma, dat meer op uitvoering is gericht, leent zich hier meer voor. In het Programma Stadsontwikkeling wordt hierop ingegaan. Een onderbouwing voor het kostenverhaal is wel nodig, dit zou kunnen worden opgenomen in	In paragraaf 2.5.2, alinea 4, achter de zin '<i>Ons actuele woningbouwprogramma tot 2040 bestaat uit ongeveer 11.000 woningen</i>' vullen we aan: '<i>In ons actuele woningbouwprogramma streven we naar een totale voorraad sociale huurwoningen van 30% van de totale woningvoorraad.</i>'
---	---	---

	exploitatiebegroting van de gemeente die ontstaat als die groei gerealiseerd is. Tevens is de vraag naar dekkingsbijdrage vanuit de ontwikkelingen aan het eindplaatje. Ook expliciete doestellingen als opgenomen in de visie of die gevolgen van de visie dienen inzichtelijk gemaakt te worden als bijvoorbeeld de kosten bij gestelde inhaalslag sociale woningbouw als niet gestelde punt 1 wordt gevolgd. 3. Grensindicatoren voor groei en integrale afweging Om van ambitie en doelredeneratie tot een visie te komen zijn duidelijke indicatoren nodig om aan te toetsen. Er mag best een ambitie zijn om te groeien. Rijswijk is niet blind voor de woonbehoefte en mogelijkheden die we hebben. Het is echter van belang grenzen te stellen. De visie stelt dat welzijn, de leefbaarheid, van inwoners achteruitgaat of mag gaan bij groei. Ook als dat er niet in zou staan blijft dat wel een gegeven. Met name de aanduiding dat niet alle wijken gelijk zijn vereist dat op gebiedsniveau helder wordt gekeken of de groei daar nog verantwoord is. Ga geen diversificatie van leefbaarheid vergroten door ontwikkelingen. Je welzijn en levensverwachting mag in Rijswijk niet verschillen met waar je in Rijswijk uit een bus stapt! Neem daarom ook heldere toets-criteria op in de visie. Een heldere is: maximum aantal woningen/inwoners per hectare of km². Per ontwikkeling zou dan een berekening kunnen worden gedaan over de toe (of afname) en of die nog binnen het criteria vallen. De gemeente dient in de visie zelf criteria te stellen aanvullend op wettelijk kader. Kies als criteria voor luchtkwaliteit voor de WHO-norm binnen het ontwikkelkader en niet als wensdenken. Hierbij dient ook gekeken te worden naar de te voorziene ontwikkelingen binnen de horizon van de visie. Stel per criteria duidelijke grenswaarden. Tot hier en niet verder. Kijk daarom ook per ontwikkeling naar de resultaten en de grenscriteria van deze ontwikkeling nu maar ook in de toekomst (zie punt 4). 4. Integraliteit bevorderende vormgeving Omgevingsvisie	de omgevingsvisie of in een programma. In Rijswijk kiezen we ervoor om dit verder uit te werken in een separaat programma. 3. Een algemene voorwaarde voor groei en ontwikkeling is dat het <u>niet</u> ten koste gaat van het welzijn van de inwoners. Dit heeft zich in de Omgevingsvisie Rijswijk ook vertaald in de nadrukkelijke aandacht voor de brede welvaart. Dat algemene doel is in de omgevingsvisie verder uitgewerkt in uitgangspunten en randvoorwaarden, per thema en per deelgebied. Dit is niet op voorhand volledig te vangen in kwantitatieve criteria. Soms zijn er wel (hardere) kwantitatieve randvoorwaarden voorhanden, zoals voor milieuhinder of klimaatadaptatie. Soms gaat het meer om kwalitatieve voorwaarden of uitgangspunten, die weliswaar niet 'meetbaar' zijn maar wel om een kwalitatieve onderbouwing vragen. Met dit afwegingskader vindt uiteindelijk een integrale afweging plaats, waarin nieuwe ontwikkelingen worden getoetst aan de ambitie en doelen van de omgevingsvisie.	
--	--	--	--

	Vormgeving van de Visie (en uiteindelijke planmatige invulling) die vooruitkijkt en integraliteit bevordert. Ook naast de fasering van sociale woningbouw zitten er valkuilen in die realisatie van visie in de weg staan. Met name het welzijn van de inwoners komt hier mee in geding. De plannen die in worden gediend ten uitvoering van deze visie zullen integraal moeten worden beoordeeld op welzijn van de huidige en toekomstig inwoners. Hierin moet ook meegenomen worden toekomstig voorziene ontwikkelingen. Als bijvoorbeeld de huidige bouwplannen als nu geschetst door gaan blijft er voor de inhaalslag sociale woningbouw alleen de verschoven ruimte van de verlegde Beatrixlaan over. Ten eerste zal de verschuiving van de Beatrixlaan dan nog wel moeten doorgaan, maar het betekent ook dat er daar 2000 tot 3000 sociale woningen komen te staan om weer op de 30% te komen. Wat betekent dit voor het welzijn voor huidige en toekomstige bewoners? Een voorbeeld is ook dat huidige en toekomstige inwoners voor verassingen, hogere kosten en achteruitgang in hun welzijn komen te staan als zij erachter komen dat zij hoge parkeerkosten krijgen of dat hun gehuurde plek aan andere ontwikkelingen wordt toegekend om daar aan voorwaarden/normen te komen (zie ook punt 5.) Ook het onherroepelijk karakter hierachter dient integraal meegenomen te worden. De Visie dient voorwaarde schepend te zijn dat (gebied)ontwikkelingen ook integraal uitvoerbaar zijn en dat niet de laatste delen als onuitvoerbaar moeten worden geclassificeerd. De omgevingsvisie dient dusdanig inzichtelijk te zijn dat dergelijke gevolgen van de visie direct te overzien zijn.	4. Nieuwe plannen worden integraal beoordeeld op basis van de doelen, uitgangspunten en voorwaarden van de omgevingsvisie. De omgevingsvisie schept daarmee inderdaad de voorwaarden voor ontwikkelingen. Bij concrete plannen wordt daarmee dan afgewogen of die passen binnen de omgevingsvisie, of de – toekomstige – uitvoering daarvan in de weg staan. Wat betreft de verdeling van sociale woningbouw over projecten: zie daarvoor ook de beantwoording onder 1. Het is onwaarschijnlijk om 2000 tot 3000 (sociale huur)woningen te realiseren op de ontwikkelstrook van de Beatrixlaan. De conclusie dat dit aantal sociale huurwoningen uitsluitend op die locatie gerealiseerd kan worden is echter te simplistisch gesteld. Er is een verschil tussen het totale aandeel sociale huurwoningen en specifiek het aandeel sociale huurwoningen dat in eigendom is van een corporatie (toegelaten instelling Woningwet). Het totale aandeel sociale huurwoningen ligt hoger (thans boven de 30%). Het is echter de ambitie om zoveel mogelijk sociale huurwoningen in eigendom van een corporatie te krijgen. De ambitie om 30% sociale huurwoningen van corporaties na te streven wordt op verschillende manieren vormgegeven, zoals het afnemen van woningen door corporaties in lopende gebiedsontwikkelingen, het verdichten van bestaand corporatiesbezit of het aanpassen van bestaande corporatiewoningen. Daarnaast staan er sociale huurwoningen in de woningbouwprogrammering waarvan niet zeker is dat die bij een corporatie terecht komen. Als corporaties erin slagen om meer woningen af te nemen in deze geprogrammeerde ontwikkelingen, is dat gunstig voor het geambieerde percentage. Tenslotte zien we binnen de bestaande particuliere huurvoorraad weer een verschuiving naar (meer) sociale huurwoningen als gevolg van recente wet- en regelgeving. Woningen die in de afgelopen 10-15	
--	---	---	--

	5. Dekkend beleid onder de Omgevingsvisie Naast dat een aantal huidige plannen geen RO-status hebben, heeft Rijswijk beleidsstukken (ook onder de visie liggen) die niet dekkend zijn voor heel Rijswijk of zelfs delen van Rijswijk uitsluiten. Er is geen dekkend parkeerbeleid voor heel Rijswijk en wat er ligt geeft een versnipperd beeld. Hierop worden wel ontwikkelingen gebaseerd en we hebben te maken met ontwikkeling in buurgemeenten. Daarnaast sluit Actieplan geluid de Beatrixlaan zelfs uit. Dit specifieke voorbeeld komt direct ten nadele van het welzijn van toekomstige bewoners van dit ontwikkelgebied. Zorg dat visie en beleid dekkend is voor heel Rijswijk, integraal en uitvoerbaar is tot 2050.	jaar geliberaliseerd zijn, kunnen op basis van de wijzigingen in wet- en regelgeving weer een lagere WWS waardering krijgen en daarmee een sociale huurprijs. 5. De omgevingsvisie geldt voor de gehele gemeente Rijswijk en fungeert als het belangrijkste integrale beleidsdocument voor de fysieke leefomgeving van Rijswijk. Wat betreft het gemeentelijk parkeerbeleid: er is een actualisatie van de parkeerkadernota voorzien in 2025. In het Actieplan geluid staat dat geen maatregel voor de prinses Beatrixlaan is opgenomen omdat het geluidaspect betrokken wordt bij het onderzoek naar herinrichting. Dit onderzoek naar een toekomstbestendige herinrichting loopt nog. Het Actieplan geluid wordt in 2025 geactualiseerd.	
10	Inwoner Rijswijk		
	1. Algemeen Voor de concept ontwerp omgevingsvisie en de plan-MER is uitgegaan van veel onderliggende stukken. Deze stukken kennen geen integrale afstemming en hebben (vaak) geen officiële RO-status gekregen in het verleden, dat wil zeggen dat er soms inspraak is geweest, maar geen beroep/bezwaar mogelijkheid was. Dit heeft erin geresulteerd dat er voor o.a. In de Bogaard veel deelbestemmingsplannen zijn die niet integraal (gebiedsbreed) zijn afgestemd. Dit resulteert in een onvoldoende doordachte aanpak van belangrijke kwesties. Daarnaast is er voor de Plan MER sec naar de autonome ontwikkeling gekeken van Rijswijk. Het woord autonoom is dubbel hierin: - Zonder rekening te houden met de ontwikkelingen in de aangrenzende gemeenten en de impact hiervan op met name de infrastructuur, geluid en luchtkwaliteit. Dit heeft tot	1. Er heeft naar onze mening wel degelijk een integrale afweging plaatsgevonden. Dit is vastgelegd in een Masterplan dat door de gemeenteraad is vastgesteld. Voor alle ruimtelijke ontwikkelingen wordt een kader vastgesteld. Bestemmingsplannen zijn of worden aan die kaders getoetst en nu onder de Omgevingswet meegenomen in het Omgevingsplan. Daarnaast is de omgevingsvisie juist een integrale afweging van de diverse beleidsvelden op het vlak van de fysieke leefomgeving.	

gevolg dat waar de werkelijke score lager zal zijn dan de huidig in de Plan MER aangegeven score en deze score is over het algemeen niet best. - Zonder ontwikkeling van nieuw beleid, in deze omgevingsvisie is echter geen visie gegeven op het te ontwikkelen beleid en of dat met alle toegezegde plannen dat beleid nog uitkomst kan bieden. 1.a. Suggestie: stel de omgevingsvisie op zonder verwijzing naar de wir-war van visies en plannen (meestal zonder RO status) en meer op hoofdlijnen en dat het leesbaar en bruikbaar is zonder in de verre toekomst (2050) alle oude plannen -zonder status- toch nodig te hebben om het stuk te lezen. 1.b. Op pagina 32 staat de Stadsvisie 2016 de voorganger is van deze omgevingsvisie. Dit is onjuist formeel is de Structuurvisie de voorganger van de Omgevingsvisie. 1.c. Mocht ervoor worden gekozen om alle plannen zonder formele RO status als onderlegger te gebruiken, zorg dan dat ook de tussentijdse extra voorgenomen ontwikkelingen worden meegenomen. 1.d. Neem in de Plan MER ook de omliggende ontwikkelingen in de regio mee. 1.e. Helaas is een groot deel van de ontwikkelingen al aan ontwikkelaars toegezegd, vergund. Hoe ziet de gemeente het voor zich dat in deze plannen, beleid wat nog moet worden gemaakt en dus jaren duurt, meegenomen wordt. 1.f. Zorg dat de informatie in de publieksversie/samenvatting gebaseerd is op de juiste informatie, er staat bijvoorbeeld "Uit het MER blijkt dat de gevolgen van de omgevingsvisie voor de omgeving vooral positief zijn." Uit het totaaloverzicht doelbereik op onder andere pagina 82 van de Plan-MER blijkt (nog los van eerdere opmerkingen) dat op belangrijke onderdelen er veel	1a. De omgevingsvisie bevat op hoofdlijnen het integrale beleid voor de fysieke leefomgeving. Vastgestelde beleidsdocumenten op verschillende deelonderwerpen hebben daarvoor als input gediend; zie in de bijlage een overzicht daarvan. In deze 1.0-versie staan soms verwijzingen naar dat beleid, ter informatie of verdieping. Deze verdieping past niet binnen de reikwijdte en omvang van de omgevingsvisie. Uitgangspunt is dat uiteindelijk al het beleid voor de fysieke leefomgeving in de omgevingsvisie (strategisch) en een beperkt aantal programma's (uitvoeringsgericht) staat. Paragraaf 6.8 beschrijft hoe we na deze 1.0-versie ons beleid verder willen vormgeven en integreren. 1b. Inhoudelijk gezien is de Stadsvisie de voorganger van de omgevingsvisie, als de meest recente integrale visie op de toekomst van de stad. Rijswijk had namelijk geen structuurvisie conform de definitie uit de toenmalige Wet Ruimtelijke Ordening. 1.c. Bij het opstellen van de omgevingsvisie is rekening gehouden met al het geldende beleid, inclusief ontwikkelkaders die geen formele RO-status hebben. Bij de doorontwikkeling van de Omgevingsvisie zullen we rekening blijven houden met dergelijke kaders die later tot stand komen. 1d. Het plan-MER is al opgesteld, en beschouwt de effecten van de omgevingsvisie voor Rijswijk. Ontwikkelingen in de regio die al vaststaan, worden	
--	--	--

	onzekerheid is dat dit doel bereikt wordt en dat eea sterk afhangt van beleidskeuzes en er een grote afhankelijkheid is van andere partijen. 1.g. Verzoek is om ook in de samenvatting een eerlijk verhaal te vertellen. 1. h. Er staan veel teksten in de Omgevingsvisie die niet herleidbaar en traceerbaar zijn. Zorg dat het helder is waar zaken vandaan komen (verwijzing naar documenten met naam en datum) en dat andere onderdelen SMART geformuleerd worden, in plaats van beperkte mate, zo veel mogelijk, kan leiden etc. 1.j. Zorg dat alle afbeeldingen zijn voorzien van een goede legenda. 2. Woningbouwopgave versus verantwoorde groei. De visie is volledig gebaseerd op de toevoeging van 11.000 tot 16.000 woningen. Echter een goede onderbouwing waar dit aantal op gebaseerd is (los van dat het mogelijk wordt	hierin meegenomen als onderdeel van de ‘huidige situatie en autonome ontwikkelingen’. 1.e. Tussen nieuw beleid of (wettelijke) kaders en projectontwikkeling is het niet altijd meer mogelijk om beleid mee te nemen. Voor lopende projecten wordt met de ontwikkelaars gekeken welke mogelijkheden er zijn. Voor nieuwe projecten geldt uiteraard altijd het vigerend beleid. 1f. en 1g. We zullen de samenvatting bij de definitieve omgevingsvisie nogmaals kritisch nalopen op eventuele inconsistenties met de omgevingsvisie. 1h. Waar relevant bevat de omgevingsvisie verwijzingen naar bronnen, met name bij gebruikte data. Veel teksten hebben we samengesteld op basis van verschillende bronnen, zoals andere beleidsdocumenten, input uit participatiebijeenkomsten en inhoudelijke expertise van beleidsmedewerkers. Een volledige bronverwijzing is hier niet reëel en in een beleidsstuk als de omgevingsvisie ook niet nodig. We hebben geprobeerd teksten – waar op dit moment mogelijk – ‘smart’ te formuleren. Dat zal niet altijd kunnen; in veel gevallen is er ook sprake van onzekerheid of zijn er doelen die om een kwalitatieve afweging vragen. In de volgende 2.0-versie zullen we kritisch evalueren of er zaken scherper (meer ‘smart’) geformuleerd kunnen worden. 1j. In de definitieve omgevingsvisie zullen we de legenda’s nalopen en waar mogelijk verduidelijken. 2. De circa 11.000 woningen is gebaseerd op ons actuele woningbouwprogramma tot 2040, zoals we dat in de regio hebben afgesproken. Dat is ook het uitgangspunt van de gekozen koers in de omgevingsvisie. Een extra opgave van circa 5.000	1.f. en 1.g. Samenvatting nalopen op inconsistenties. 1.j. Nalopen van legenda's en waar mogelijk verder verduidelijken.
--	--	---	--

	geacht) en onder welke voorwaarden (afwegingskader) dit verantwoord is, blijkt niet helder uit de stukken. 2.a. Hoe is een afweging gemaakt om te komen tot een verantwoorde groei. 2.b. Op welke wijze komt een helder afwegingskader ten aanzien van verantwoorde groei, zodat betrokken ambtenaren bij bouwplannen een goede afweging kunnen maken onder welke condities het plan doorgang kan vinden. 2.c. Kan het ambtelijk apparaat de groei van ruim 600 woningen per jaar aan en de daaraan gerelateerde inzet tav beoordelen plannen, kostenverhaal, overeenkomsten ontwikkelaars, bouwtoezicht etc. 2.d. Kan Rijswijk de groei aan als het gaat over alle overige taken van het ambtelijk apparaat burgerzaken, sociale voorzieningen, BOA's etc. (en past het dan nog in het Huis van de Stad). 2.e. Hoe wordt de inzet/aanwezigheid van Politie, Brandweer, huisartsen etc. gegarandeerd. 2.f. Kan Rijswijk als stad deze groei aan als het gaat om veilig bouwen (realiseren van hoogbouw vraagt een grote bouwveiligheidszone) mede in combinatie met de wens om het fietsen te stimuleren (deze zones gaan vaak ten koste van fietspaden). 2.g. Hoe voorkom je dat Rijswijk de komende 25 jaar één grote bouwput wordt.	woningen hebben we alleen meegenomen als variabele in de alternatievenstudie. Dit is gebaseerd op een professionele inschatting van een voortzetting van de regionale woningvraag, in combinatie met een grove stedenbouwkundige verkenning van de ruimte in de gemeente. In de visie zelf zijn deze extra 5.000 woningen niet als ambitie verwoord. Tegelijkertijd kan het aantal van 11.000 geprogrammeerde woningen in de toekomst groeien, mits die groei verantwoord is in relatie tot onze kwalitatieve ambities. 2a. Op basis van de analyse van de bestaande situatie en aandachtspunten voor de toekomst, de alternatievenstudie, input uit de brede participatie en de MER hebben we gekozen voor groei die bijdraagt aan een brede welvaart. Of ontwikkelingen daaraan bijdragen wegen we af met behulp van de uitgangspunten en voorwaarden die de omgevingsvisie stelt. 2b. Onze algemene visie voor Rijswijk hebben we per thema uitgewerkt in doelen, uitgangspunten en voorwaarden (hoofdstuk 4); en nader gespecificeerd in een afwegingskader per deelgebied (hoofdstuk 5). Paragraaf 5.1 beschrijft hoe dit afwegingskader werkt. Hiermee kunnen we afwegen of nieuwe initiatieven bijdragen aan onze visie en doelen voor de toekomst van Rijswijk. 2c. Ja, deze kosten worden gedekt vanuit leges en overeenkomsten met ontwikkelaars. Voor de benodigde capaciteit hanteert de gemeente haar gebruikelijke begrotingscyclus. 2.d. en 2.e. De groei van het aantal inwoners vraagt om kwantitatieve en kwalitatieve groei van de organisatie. Om dit te beheersen is het programma 'Groeien met Rijswijk' opgericht.	
--	--	--	--

		De groeiopgave in Rijswijk, samen met bredere maatschappelijke en sociale ontwikkelingen, vraagt om een stevige fundering om deze groei mogelijk te maken en een toekomstbestendige organisatie te worden. De toenemende bevolking brengt een grotere sociale en maatschappelijke verantwoordelijkheid met zich mee op het gebied van hulp, ondersteuning en voorzieningen. Ook zonder fysieke groei zouden trends zoals verstedelijking, digitalisering en klimaatverandering onze organisatie beïnvloeden. Binnen het programma Groeien met Rijswijk leggen we de basis voor deze ontwikkeling. We werken toe naar een kwalitatieve verbetering van onze organisatie, met een sterke focus op innovatie en verdere professionalisering van onze bedrijfsvoering. Tegelijkertijd houden we rekening met bredere trends die impact hebben op de overheid, zoals digitale en technologische innovaties, veranderingen op de arbeidsmarkt en een steeds groter takenpakket voor decentrale overheden. Nieuwe thema's binnen het programma richten zich met name op houding, gedrag en samenwerking binnen en buiten de organisatie. Dit versterkt onze wendbaarheid, dienstverlening en bedrijfsvoering. We bereiden ons voor op toekomstige uitdagingen en maatschappelijke ontwikkelingen. Zo zorgen we ervoor dat Rijswijk niet alleen groeit, maar dat onze organisatie meegroeit en zich ontwikkelt Ook naar voorzieningen loopt een onderzoek, waarvan de resultaten aan de raad worden voorgelegd. 2.f. Van ontwikkelaars wordt altijd een plan gevraagd voor wat betreft het veilig bouwen, zorg voor bereikbaarheid etc. Tijdelijke maatregelen zoals omleidingen zijn dan soms nodig. Dat geldt niet alleen voor hoogbouw. Dit plan moet goedgekeurd zijn voordat de bouw mag starten. Bouwoverlast	
--	--	--	--

	wordt zoveel mogelijk geminimaliseerd, maar kan helaas nooit helemaal worden weggenomen. 2.g. Door de verdichting zullen er de komende jaren meerdere bouwprojecten tegelijk lopen. Uiteraard moet voorkomen worden dat de stad één grote bouwput wordt, maar de locaties liggen verspreid over een groter gebied en hebben verschillende doorlooptijden. Waar mogelijk zal afstemming worden gezocht tussen de bouwplannen. Enige mate van overlast door nieuwbouw kan in de praktijk echter nooit helemaal voorkomen worden. 3. Groenvoorzieningen Ik maak mij ernstige zorgen over de leefbaarheid in onze gemeente. De huidige plannen lijken onvoldoende rekening te houden met de noodzaak van groene ruimtes en de bescherming van bestaande natuurgebieden. Het toevoegen van groen betreft met name groen wat niet ten bate van recreatie komt (denk aan groendaken). 3.a. Er ontbreekt een duidelijke visie op hoeveel ‘recreatie-groen’ er per huishouden/inwoner aanwezig moet zijn om de leefbaarheid te waarborgen. 3.b. De belasting van het huidige groen is op zomerdagen al enorm, mede doordat een deel van het groen ‘regionaal’ gewaardeerd wordt. Dit betekent dat er veel extra paden ontstaan en groen minder wordt, ook veel vervuiling ontstaat door achtergelaten zaken na een mooie dag. Deze extra belasting van het bestaande groen zie ik niet terug in de Plan-MER of de Omgevingsvisie. 4. Leefbaarheid. De Plan MER is gebaseerd op de huidige ‘Masterplannen’, deze plannen zijn niet integraal en bijvoorbeeld Masterplan In de Bogaard is achterhaald qua aantallen en voor het Havenkwartier is er geen integrale bezonningsstudie gemaakt van alle panden samen. De Plan-MER lijkt gebaseerd te zijn op deze onderliggende – status loze-plannen.	3. Onze doelen voor de groenvoorzieningen in Rijswijk staan uitgebreid beschreven in paragraaf 4.6. Uitgangspunt is juist het Rijswijkse groen verder te ontwikkelen, door bestaande groengebieden te behouden, groenverbindingen te realiseren of versterken en de groenkwaliteit en biodiversiteit te verbeteren. We voegen dus ook groen toe door bijvoorbeeld het uitbreiden van groene verbindingen (waaronder recreatieve verbindingen) en transformaties te koppelen aan vergroening. We hebben geen vaste m²-norm voor recreatiegroen; wel volgen we bijvoorbeeld de 3-30-300-regel (3 bomen in de buurt van iedere woning, minimaal 30% boomkroonoppervlakte in iedere buurt, op 300 meter van iedere woning een parkje). Vervuiling van groengebieden is met name een gedrags- en handavingskwestie, waar we samen met onze inwoners op in zetten. 4. Het MER is opgesteld op basis van de meest actuele inzichten. In het PlanMER is een integrale beoordeling gegeven van de milieu- en omgevingseffecten als gevolg van de verschillende aanstaande ontwikkelingen. Daarbij zijn zowel ontwikkelingen meegenomen waarvoor al een bestemmingsplan is vastgesteld, als ontwikkelingen	
--	---	---	--

- Ten aanzien van het Masterplan In de Bogaard gaat het over onder andere de volgende punten: - Inmiddels zijn er In de Bogaard ruim 400 woningen meer gepland, meer retailruimte dan het Masterplan, en komen er (nog) minder parkeerplaatsen dan het Masterplan. - In het Masterplan is er geen rekening gehouden met de bestaande woningen en retail die gehandhaafd blijven en de daarbij behorende parkeergelegenheid. Dit maakt het moeilijk om de impact van de plannen op de lokale economie en leefbaarheid te beoordelen. - In de bestemmingsplannen In de Bogaard worden dezelfde parkeerplaatsen aan meerdere bestemmingsplannen toegerekend en komt al het parkeren ten bate van wonen en niet of nauwelijks ten bate van retail. - Worden vooralsnog geen sociale woningen gerealiseerd. - Kloppen de geluidsberekeningen niet en deze sluiten zeker niet aan op de in het bestuursakkoord afgesproken verlegging van de Beatrixlaan. Kortom door de Plan MER te baseren op deze plannen zonder RO-status is de conclusie in de Plan Mer niet de juiste. In de Omgevingsvisie en de Plan MER wordt specifiek verwezen naar het 'actieplan geluid' echter in dit plan is de Beatrixlaan uitgesloten. Het verlagen van de maximumsnelheid op de Beatrixlaan is geen oplossing en ook het aanbrengen van geluidsarm asfalt is, vanwege de hoeveelheid onderbrekingen (kruisingen) geen goede technische oplossing is, los van de financiële haalbaarheid. In het gebied rondom de Beatrixlaan worden veel woningen bijgebouwd en neemt de hoeveelheid geluidgehinderden toe. In het huidige 'actieplan geluid' is dit probleem doorgeschoven. Op basis van de ambitie kan een deel van de geplande woningen niet worden uitgevoerd of moeten worden voorzien van een dove gevel. Het eerste heeft invloed op de woningbouw ambitie de tweede heeft invloed op de leefbaarheid voor toekomstige bewoners in de betreffende woningen, maar ook het straatbeeld en dus de leefbaarheid.	waarvoor dat nog niet is gebeurd. Het PlanMER geeft daarmee een integraal beeld van de milieu-informatie die nodig is bij de besluitvorming over de omgevingsvisie. De omgevingsvisie gaat ook over meer dan alleen woningbouwontwikkelingen: het geeft op gemeenteschaal aandacht aan de benodigde opgaves zoals klimaatadaptatie, energietransitie, mobiliteitstransitie en passende voorzieningen bij de woningaantallen. Dit geheel is in het PlanMER integraal beoordeeld. In het Masterplan en de afspraken over de bouwplannen wordt rekening gehouden met parkeren. Ieder bouwplan moet voldoen aan de gestelde parkeernorm en ook voor startbouw aantonen dat deze parkeerplekken gewaarborgd zijn. In het Actieplan geluid staat dat geen maatregel voor de prinses Beatrixlaan is opgenomen omdat het geluidaspect betrokken wordt bij het onderzoek naar herinrichting van de Prinses Beatrixlaan. Dit onderzoek naar een toekomstbestendige herinrichting loopt nog. Het Actieplan geluid is gericht op het terugdringen van geluidhinder in de bestaande woongebieden. Nieuwe ruimtelijke plannen worden getoetst aan de wettelijke kaders van de omgevingswet waarin de maximaal toegestane geluidsnormen zijn vastgesteld. Daarbij stellen wij een afwegingskader op om bij nieuw te bouwen woningen een aanvaardbaar woon- en leefklimaat te realiseren met inachtneming van het belang van het beschermen van de gezondheid door een geluidluwe gevel. Het Actieplan geluid wordt in 2025 geactualiseerd.	
---	--	--

De Plan MER beoordeeld de ontwikkeling geluid 'redelijk' echter het gebrek aan een strategie voor geluidsreductie is zorgwekkend en vraagt om dringende aandacht. 5. woningbouw De voorgestelde woningbouwprojecten bevinden zich in veel gevallen op locaties waar op dit moment ook al bebouwing is, dat is/likt doordacht. Echter een gedegen integraal inzicht in de impact op de bestaande infrastructuur en voorzieningen ontbreekt. Normaal zou dit wellicht in een visie niet uitmaken, maar door de verwijzing naar alle plannen met en zonder formele RO-status suggereert de visie een gedetailleerdheid die er niet is. Er is geen duidelijke visie op hoe de woningbouwprojecten betaalbaar kunnen blijven voor alle inwoners, vooral voor starters en mensen met een lager inkomen. Voor een groot deel van de 10.000 woningen is al een anterieure overeenkomst of meer en de ontwikkelaars zijn niet verplicht sociale woningbouw te realiseren. Doordat in de huidige (master) plannen niets is vastgelegd over een evenwichtige opbouw is het ook de vraag of een evenwichtige bevolkingsopbouw door het realiseren van verschillende woonmilieus in de toekomst überhaupt wel mogelijk is. En daarmee ook de doorstroom van de oudere met een grotere woning naar een betaalbare woning met mogelijke zorg in dezelfde buurt. 6. Verkeer en parkeren Hoewel er plannen zijn voor verbetering van de infrastructuur, ben ik van mening dat deze niet voldoende zijn onderbouwd. De verwachte toename van verkeersdruk in woonwijken en op doorgaande wegen is zorgwekkend en er is geen duidelijke visie hoe dit probleem aan te pakken. Hoewel in de Omgevingsvisie wordt gesproken dat de verkeersveiligheid verbeterd wordt blijkt uit de Plan-MER dat dit niet het geval is. Dit is zorgwekkend want hoewel er in 2020 met veel publiciteit het 'actieplan verkeersveiligheid' is gepresenteerd is in 2024 het hoogste aantal slachtoffers sinds 1989 geregistreerd in Rijswijk. Een groot deel hiervan betreft	5. Momenteel wordt een gemeentelijk Volkshuisvestingsprogramma voorbereid, als uitvoeringsprogramma van de Omgevingsvisie voor het onderwerp wonen, in lijn met het wetsvoorstel van de Wet versterking regie volkshuisvesting. Hierin wordt het streven naar en behoud van 30% sociale huur in de woningvoorraad nader uitgewerkt, waarbij rekening gehouden zal moeten worden met het feit dat voor veel woningbouwontwikkelingen in het verleden al het programma (deels) is bepaald. Er moeten zodoende oplossingsrichtingen worden gevonden om sociale huurwoningen aan bestaande ontwikkelingen toe te voegen. Voor ontwikkelingen waar het programma nog niet is bepaald, kan het betekenen dat een percentage sociale huurwoningen wordt verlangd dat boven de 30% ligt, om het tekort in te lopen. 6. De doelen en opgaven op het gebied van mobiliteit zijn benoemd in het Mobiliteitsprogramma Rijswijk 2040. Deze doelen en opgaven zijn ook verwerkt in deze omgevingsvisie. De strategie die is opgesteld om te bepalen hoe Rijswijk voornemens is de beleidsdoelen op het gebied van mobiliteit te behalen, waaronder doelen op het gebied van bereikbaarheid en verkeersveiligheid, is verwerkt in de Mobiliteitsstrategie, die door de raad is vastgesteld. In de Mobiliteitsstrategie is gekeken naar de hoeveelheden verkeer (op basis van het Verkeersmodel van de MRDH) en zijn ook de ontwikkelingen in de omliggende gemeenten meegenomen.	
--	---	--

fietsers, ondanks het uitgebreide fietsnetwerk zal dit met de geplande ontwikkelingen niet beter worden. 5 jaar actieplan heeft niet geleid tot een veiliger Rijswijk, hoe gaat deze visie dat dan wel doen. Het STOMP principe lijkt een mooi principe, echter dit lijkt grotendeels niet meer haalbaar in Rijswijk. Vanwege de volgende reden: - In veel woningbouwontwikkelingen die nu al in uitvoering zijn of waar al overeenkomsten over zijn is dit niet meegenomen. Te denken aan deelmobiliteit en parkeren op eigen terrein. - De woningbouwontwikkeling en het daarmee toenemende verkeer in Rijswijk en Den Haag zal voor nog minder oversteekbaarheid zorgen op meer dan de genoemde wegen in de Omgevingsvisie. - In de Plan-MER wordt gesproken dat de auto voorrang krijgt op de fietser op belangrijke wegen. Dit lijkt haaks te staan op de oversteekbaarheid van de Beatrixlaan. Ik mis in de Omgevingsvisie de visie/ambitie om op dit soort punten te gaan voor ongelijkvloerse kruisingen (op wat voor een manier dan ook), alleen dan kan het STOMP principe goed werken. - Het openbaar vervoer in Rijswijk is niet zo goed als 'men' altijd doet voorkomen. Het OV rondom de nieuwe woningbouwlocaties is niet optimaal en de stoptrein tussen Den Haag en Rotterdam valt geregeld uit. - In de plannen van Rijswijk worden alle bestaande parkeergarages toebedeeld aan de nieuwe woningbouwprojecten en is de parkeernorm vele malen lager dan de huidige geldende parkeernorm die in Rijswijk wordt gehanteerd. Ondergrondsparkeren en parkeerhubs maken op dit moment geen onderdeel uit van de vigerende plannen. In hoeverre is het nog haalbaar en betaalbaar om deze te integreren. 7. Ondergrondse infrastructuur Uit de Omgevingsvisie en de Plan MER blijkt dat de drukte in de ondergrond door riool, kabels, leidingen, warmtenetten, tunnels, parkeergarages, wadi's en ruimte	Het STOMP-principe wordt in het vervolg op de Mobiliteitsstrategie verder uitgewerkt. In de anterieure overeenkomsten worden afspraken gemaakt over deelmobiliteit en parkeren. Daarnaast is de toepassing van het STOMP-principe niet alleen relevant bij nieuwbouw, het is meer dan dat vooral ook een opgave voor de bestaande stad. Het uitgangspunt is dat op hoofdwegen het accent meer komt te liggen op voorrang van de auto en op onderliggende wegen komt er meer voorrang op lopen en fiets. In de Mobiliteitsstrategie is dit nader toegelicht. Ongelijkvloerse kruisingen zijn mogelijke toekomstige opties, maar dat is nog allemaal nog uit te zoeken. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat deze oplossingen relatief veel ruimte vragen. 7. In het gemeentelijk riolerings- en waterplan (door de Raad vastgesteld beleid en openbaar beschikbaar) zijn de uitgangspunten opgenomen over hoe de gemeente omgaat met vuil- en regenwater en ook het beleid t.a.v. afkoppelen is hierin opgenomen. Er	
---	--	--

voor wortels etc verhoogd wordt. De Plan MER beoordeelt deze dan ook op slecht, met name vanwege de hogere kosten. Zonder de ondergrondse infrastructuur zijn de bovengrondse plannen echter niet mogelijk. Wat is de visie van Rijswijk op het reguleren en verbeteren van de ondergrondse infrastructuur en gaat dit onderdeel uitmaken van een afwegingskader bij bouwplannen? Juist op dit gebied is een langetermijnvisie nodig, wellicht kan Rijswijk hierover te rade gaan bij Rotterdam. De Plan MER geeft aan dat door de komst van woningen, bedrijven en voorzieningen in hetzelfde gebied de hoeveelheid afvalwater (inclusief regenwater) toe zal nemen. In de tekst hierover (pagina 53 Plan MER) staat dat het kan leiden tot een hogere belasting op het rioolstelsel en dat de visie positief effect heeft op de waterkwaliteit en een licht negatieve invloed (wat elkaar tegenspreekt) en een positieve invloed op de waterkwantiteit. Kunt u aangeven waar dit uit blijkt, mijn standpunt is dat dit zal leiden tot een hogere belasting op het rioolstelsel en dus zonder aangepaste visie en beleid een negatieve invloed zal hebben. In de Omgevingsvisie wordt niets geschreven over het rioolstelsel, door het afkoppelen van hemelwater raak je niet de extra capaciteit die nodig is voor de nieuwe woningen, bedrijven en voorzieningen kwijt. Alleen al 3.000 woningen in De Bogaard zullen niet zonder aanpassingen aan het riool kunnen worden gerealiseerd. Ook het afkoppelen van water, toepassen van wadi's en groendaken zullen niet de extreme buien kunnen verwerken en vragen een goede visie en verdere uitwerking in het omgevingsplan. Ik mis in de omgevingsvisie ook de kans om het hemelwater aan de verhoogde vraag naar drinkwater te koppelen en de mogelijkheid van het aanleggen van een gescheiden rioolstelsel, als onderdeel ook van de visie op de ondergrondse infrastructuur. 8. digitale infrastructuur In de Omgevingsvisie ontbreekt volledig de visie op de digitale infrastructuur in relatie tot het antenne beleid.	zijn in Rijswijk veel gemengde rioolstelsels (vuil water gemengd met regenwater). De rioolstelsels zijn in het verleden met grote diameters aangelegd. Door het regenwater van het gemengde stelsel af te halen (afkoppelen) wordt er ruimte gemaakt voor het vuile water. Specifiek voor het stadscentrum Bogaard geldt dat het rioolstelsel voldoende groot is om de toename van afwater te verwerken. Regelmatig wordt het stelsel doorgerekend en wordt bepaald welke maatregelen nodig zijn om aan de normen te voldoen. Deze maatregelen worden in projecten meegenomen. In de gemeente wordt zo veel mogelijk regenwater afgekoppeld van het gemengde stelsel. Er staat niets over gebruik van regenwater in de woningen omdat hier nog geen beleid voor is opgesteld. Landelijk is hier nog veel onduidelijk over (waarborging gezondheid). Het voornemen is een programma Water, Riolering en Klimaatadaptatie op te stellen waarin o.a. de bovenstaande opgaven aan de orde komen. 8. Uw constatering is juist. Op basis van landelijke wetgeving zijn antennes van niet hoger dan 5 meter onder bepaalde voorwaarden vergunningsvrij.	
---	---	--

	9. Regionale samenwerking Een ander belangrijk punt van zorg is dat er in de huidige plannen met name op gebied van verkeer en wonen alleen gekeken is naar autonome ontwikkeling. Rijswijk ligt echter in een regio en groeit niet autonoom. Het is cruciaal dat er meer aandacht wordt besteed aan de regionale samenwerking en de impact van ontwikkelingen in omliggende gemeenten. Zonder deze bredere visie en harde financiële toezeggingen van regionale partners is deze visie onhaalbaar en zal een effectieve aanpak van de uitdagingen waar Rijswijk voor staat niet mogelijk zijn. 10. Participatie De participatie voor burgers in het traject is beperkt geweest. Onduidelijk is op welke manier de participatie met de verschillende belanghebbenden bepaald is. Kunt u verduidelijken in welk document de gekozen participatie gemotiveerd is? Hoe is er extra aandacht uitgegaan naar de genoemde doelgroepen uit paragraaf 138.3 (pagina 4 participatieverslag, waarschijnlijk had dit 2.2 moeten zijn) en waar blijkt dit uit? Behorend tot de werkende oudere met een drukke baan en kinderen zou ik denken dat ik in dit aandachtsgebied val. Hoe is de extra aandacht voor de genoemde doelgroepen vormgegeven? 10.1. Vragenlijst De vragenlijst is door mij als erg sturend ervaren en zover ik me kan herinneren was er geen open veld om je echte mening kenbaar te maken. In het participatieverslag zijn de vragen en mogelijke antwoorden niet terug te vinden. Daarnaast meen ik me te herinneren dat je op samenrijswijk.nl al je gegevens in moest voeren voordat je	Antennes die niet voldoen aan deze landelijke kaders kunnen alleen vergund worden d.m.v. een vergunning voor een Buitenplanse Omgevingsplanactiviteit. Deze manier van werken kan efficiënt zijn omdat bijvoorbeeld maatwerk gewenst is. 9. Met autonome ontwikkeling wordt bedoeld hoe Rijswijk zich zal ontwikkelen als er geen beleidswijzigingen worden doorgevoerd. Bij het in beeld brengen van autonome ontwikkelingen wordt wel degelijk rekening gehouden met het feit dat de gemeente Rijswijk onderdeel uitmaakt van een regionaal systeem. Daarnaast werken wij op alle ruimtelijke thema's samen met onze regionale partners. We zullen dit nog verder benadrukken door een nieuw hoofdstuk te wijden aan de regionale samenwerking, hoofdstuk 2.3.3. 10. In het najaar van 2023 is een participatie- en communicatieplan Omgevingsvisie Rijswijk opgesteld. Hierin zijn het doel van de participatie, de doelgroepen, de fasering, de strategie en de aanpak (middelen en vormen van participatie) gemotiveerd. In het als bijlage bij de omgevingsvisie gevoegde 'participatieverslag omgevingsvisie Rijswijk' wordt uitgebreid ingegaan op het participatieproces dat voor de omgevingsvisie is doorlopen. Er is ingezet op de 'stille meerderheid', bestaande uit jongeren, drukke gezinnen met jonge kinderen, inwoners met een andere etnische achtergrond, inwoners met een lagere sociaaleconomische status en inwoners met mindere taal- en of digitale vaardigheden. Dit is gedaan door een mix van participatievormen in te zetten, dus verschillende activiteiten en middelen, en niet alleen een bijeenkomst bijvoorbeeld. Ook zijn we de wijken ingegaan, 'naar de mensen toe' en hebben we de abstracte thema's van de omgevingsvisie zoveel	9. In de Omgevingsvisie hoofdstuk 2.3.3 toevoegen over regionale samenwerking.
--	---	--	---

mee kon doen. Dit kan een remmende werking hebben op het aantal deelnemers. • Gelieve de vragen en mogelijke antwoorden van de vragenlijst toevoegen als bijlage van het participatieverslag. • Hoe verhoudt zich het registreren op het platform 'samenrijswijk.nl' zich tot de AVG? In de verwerkersovereenkomst wordt gesproken over naam, email en mailadres die wordt gedeeld met de Gemeente Rijswijk, daarnaast wordt er gevraagd naar wijk en geboortejaar. 10.2. Stadsgesprek De participatie van bewoners is ingericht door de zogenaamde 'markt', dit betekent dat er geen gezamenlijke interactieve sessie is, zoals wel met ketenpartners en maatschappelijke organisaties is gedaan. Deze vorm van participatie is vooral gebaseerd op zenden dan ontvangen, er wordt geen verslag gemaakt en op deze manier blijven de kritische stemmen buiten beeld. Dit doet vermoeden dat participatie met burgers alleen wordt gedaan voor het 'vinkje', maar dat het niets met serieuze inbreng te maken heeft. • Welke afwegingen liggen ten grondslag aan de keuze om bij de ketenpartners en de maatschappelijke organisaties voor een interactieve sessie en voor de 'burgers' voor een 'markt'? Zie ook de eerdere motiveringsvraag. 11. Haalbaarheid en betaalbaarheid Zoals eerder vermeld ontbreekt de visie op een verantwoorde groei van Rijswijk op basis van KPI's. Wat zijn de randvoorwaarden voor deze plannen? Wat is het minimaal gewenste voorzieningenniveau per inwoner, wat is het minimaal gewenste groen niveau per inwoner. Wat zijn de maximale lasten per inwoner en hoe gaan ontwikkelaars bijdragen aan de plannen? En dus ook durft de gemeente te besluiten dat de genoemde groei van 11.000 + 5.000 woningen onverantwoord is. Graag deze toevoegen aan de omgevingsvisie. En hoe worden de ambtenaren en raadsleden geholpen om op basis van deze visie te handelen, zonder elke keer te	mogelijke begrijpelijk gemaakt. Zo is er een vragenlijst uitgezet, die behalve online ook op papier in te vullen was. De vragenlijst is verspreid door middel van een flyer met QR-code op verschillende plekken in Rijswijk, zoals de markten, sportvelden en winkelcentra. Daarnaast zijn buurtnetwerken van de gemeente ingezet om de vragenlijst te verspreiden. Er is speciale aandacht uitgegaan naar kinderen door meerdere sessies met de Kinderrechtenambassadeurs te houden. Via hen, hun medeleerlingen en hun ouders is de vragenlijst weer verder verspreid. Dit vond plaats naast het Stadsgesprek voor inwoners (eenmalige bijeenkomst) en Expertsessies voor ketenpartners, ondernemers, organisaties en andere stakeholders. Tijdens de tweede participatieronde is meer aandacht besteed aan groepen en wijken die ondervertegenwoordigd waren in de eerste ronde (met name bij het invullen van de vragenlijst). Dit betrof de buurten Kleurenbuurt, Artiëstenbuurt, Stationskwartier, Huis te Lande en Muziekbuur, en de leeftijden 18-45 jaar. We hebben dit gedaan door met een bakfiets de buurten in te gaan en deze leeftijdsgroepen actief aan te spreken om input op te halen voor specifieke thema's en keuzes binnen de omgevingsvisie (Rijswijkse Remix) 10.1. Om ervoor te zorgen dat alle inwoners in Rijswijk hun mening konden geven over de thema's van de omgevingsvisie, is een vragenlijst uitgezet. De vragenlijst was beschikbaar van 6 november tot 4 december 2023 en was zowel online als fysiek in te vullen. Op diverse locaties in de gemeente lagen papieren versies van de vragenlijst, om mensen die het invullen digitaal lastig vinden de gelegenheid te geven om ook mee te doen. Er lagen papieren versies bij De Smeltkroes en de buurthuizen Te Werve, Het Trefpunt en Stervoorde. De vragenlijst bestond uit 30 inhoudelijke vragen en 6 vragen over	
--	---	--

	moeten speuren in de 487 pagina die behoren bij de Omgevingsvisie. Heeft het college en de raad alle 487 pagina's doorgelezen en doorgrond?	de demografische gegevens van de respondenten. De vragenlijst bevatte voornamelijk meerkeuze-vragen. Bij elke vraag is een 'anders, namelijk' optie toegevoegd, zodat respondenten ook hun eigen inbreng konden invullen, als aanvulling op de antwoordcategorieën. Er is een uitgebreide analyse van de vragenlijst gemaakt. Op basis daarvan is een publieksvriendelijke infographic gemaakt met de uitkomsten. In de tweede participatieronde is opnieuw een korte vragenlijst uitgezet. Hier ging het om een verdieping van de vragen. Nu zijn meer dilemma's voorgelegd (dit was ook in het proces van de totstandkoming van de omgevingsvisie het moment om keuzes te maken/prioriteiten te stellen). Hiervoor is de Rijswijkse Remix ontwikkeld. In tegenstelling tot de brede vragenlijst tijdens de eerste participatieronde, was deze vragenlijst kort en gericht op het maken van keuzes. Mensen konden kiezen uit twee opties, bijvoorbeeld: Wat vind je belangrijker: meer bankjes of meer groen op straat? Ook vroegen we mensen thema's te prioriteren, om zo een beter beeld te krijgen van wat inwoners van Rijswijk belangrijk vinden. De vragenlijst bestond uit 7 keuze-vragen en een vraag over het prioriteren van thema's. Daarnaast hebben we gevraagd in welke wijk mensen wonen, zodat we een analyse per wijk kunnen maken. De vragen gingen steeds over 'jouw wijk'. We hebben de vragenlijst bewust kort gehouden, zodat hij makkelijk in te vullen was. Hierdoor misten sommige respondenten echter de mogelijkheid om meer toelichting te geven. Wat betreft de verhouding tot de AVG het volgende: De gegevens zijn puur gevraagd ten behoeve van het onderzoek in het kader van de omgevingsvisie. De gegevens zijn alleen anoniem verwerkt. De gegevens worden verder niet opgeslagen of verwerkt. Er is extra gevraagd naar wijk en	
--	--	---	--

		geboortjaar om goed te kunnen monitoren of doelgroepen werden gemist in het beantwoorden van de vragenlijst, aangezien de doelstelling was om alle Rijswijkers de mogelijkheid te geven mee te doen. Hierdoor konden we in de tweede ronden de focus leggen op bepaalde buurten en leeftijdsgroepen (zie antwoord bij onderdeel 10.) 10.2 Naast de vragenlijst en de actiedagen / 'de wijken in' heeft een Stadsgesprek plaatsgevonden op 27 november 2023 in De Loods. We hebben dit bewust aanvullend gedaan op de andere participatiemiddelen, omdat er altijd mensen zijn die in gesprek willen met de opstellers van de omgevingsvisie. Dit kon tijdens het Stadsgesprek, in de vorm van een inloopbijeenkomst of informatiemarkt, waar mensen laagdrempelig binnen kunnen lopen, door middel van informatiepanelen informatie konden krijgen over de mogelijke toekomstrichtingen en in gesprek konden met elkaar en met de opstellers van de omgevingsvisie. Er zijn meningen, zorgen en belangen van inwoners opgehaald en kritische stemmen genoteerd. Niet alleen in woord, maar ook in beeld (zie Beeldverslag Stadsgesprek). 11. Een omgevingsvisie vormt een ambitiedocument op hoofdlijnen dat vertaald moet worden in concrete acties. Deze acties zullen worden uitgewerkt binnen het Programma Stadsontwikkeling. Waar het gaat om concrete investeringen die de gemeente zal moeten gaan doen, zijn wij voornemens dit te koppelen aan ons Lange Termijn Investeringsplan (LTIP). Dit LTIP zal vervolgens weer verwerkt worden in de begroting.	
--	--	--	--

11	Advies Adviesraad Energietransitie Rijswijk De Adviesraad Energietransitie geeft het advies om: 1. expliciet aan te geven op welke terreinen gewerkt gaat worden om de energiebehoefte per Rijswijker te verlagen en daarbij rekening te houden met de volgende aspecten: o het energie bewust maken van de Rijswijkers, zowel wat betreft energieverbruik als op het gebied van duurzaamheid; o het verminderen van mobiliteit als geheel, en vooral de vervuilende mobiliteit, door alternatieve vormen volgens de STOMP-methode; o het inzetten op vergroening van tuinen en daken, het tegengaan van verstening van tuinen, het gebruik van zonwering en andere middelen om hittestress tegen te gaan, waardoor Rijswijkers minder snel geneigd zullen zijn om te kiezen voor energie verbruikende koeling. 2. te werken met een gedifferentieerde ambitie voor de energielabels van woningen en gebouwen, waarbij het hoogst haalbare label per type woning als doel wordt gesteld in plaats van label C voor alle woningen en gebouwen.	1. In de Omgevingsvisie zullen wij expliciet aangegeven dat deze inzet zich richt op het verminderen van gebouwgebonden energieverbruik. Onder gebouwgebonden energieverbruik valt het energieverbruik voor het verwarmen, koelen, verlichten en ventileren van de woning. In uw advies benoemt u de relatie tussen energiebesparing en het STOMP-methode (stappen, trappen, openbaar vervoer, mobiliteitsdiensten en privé-auto) voor de mobiliteit. De inzet van de STOMP-methode is gericht op het verbeteren van de doorstroom van mobiliteit. Dit heeft ook gunstige effecten voor de gezondheid en het verminderen van het energieverbruik, maar wordt niet vanuit die doelstellingen ingezet. 2. De gemeente heeft geen gedifferentieerde ambitie met betrekking tot de energielabels. Het isoleren van woningen is een keuze van de eigenaar. De keuze voor om wel of niet te isoleren hangt af van de huidige isolatiegraad en de toekomstige warmteoplossing. De investering die nodig is om een woning te isoleren van label C naar label A weegt in veel gevallen niet op tegen de besparingskosten en is dan zeer kostbaar voor een relatief weinig meerwaarde. De mate waarin investeren in woningsisolatie voorbij energielabel C nodig is, is afhankelijk van de toekomstige warmteoplossing. Omdat de warmteoplossingen nog niet vast staan en iedere woningeigenaar daarin ook altijd zelf een keuze in kan maken, is het te voorbarig om een ambitie voor energielabels van woningen vast te stellen. Dit geldt ook voor de ambitie om alle woningen te isoleren naar minimaal label C. Wij passen dit aan in de omgevingsvisie.	1. In paragraaf 4.8, onder het kopje “<i>Verkleinen van de energiebehoefte</i>” wordt het volgende aangepast:- de zin “<i>Dit gaat om kleine maatregelen (zoals radiatorfolie en brievenbusborstels) tot aan grote maatregelen zoals woningsisolatie.</i>” wordt vervangen door “<i>Dit richt zich op het verminderen van gebouwgebonden energieverbruik. Onder gebouwgebonden energieverbruik valt het energieverbruik voor het verwarmen, koelen, verlichten en ventileren van de woning.</i>” 2. In paragraaf 4.8, onder het kopje “<i>Verkleinen van de energiebehoefte</i>” wordt het volgende aangepast: - de tekst “<i>We willen bewustwording vergroten over energiegebruik en het verduurzamen van bestaande woningen en gebouwen naar uiteindelijk minimaal energielabel C in 2050. In relatie tot de keuze voor de toekomstige duurzame warmtebron kan het nodig zijn om verder te isoleren naar een hoger energielabel. De benodigde maatregelen en mogelijkheden daarvoor zijn per woning verschillend.</i>” aangepast naar “<i>We willen bewustwording vergroten over energiegebruik en</i>
----	---	---	--

	3. een indicatie te geven van het potentieel van de geothermische bronnen waarover Rijswijk beschikt in termen van het percentage van de energiebehoefte dat met deze bron voorzien kan worden gedurende meerdere jaren en duidelijk te maken in welke mate de gemeente gebruik wil maken van dit potentieel.	3. In het huidige beleid is rekening gehouden met één geothermische bron. De potentie is Rijswijk is 25 MW aan te boren. De bron is voldoende om ongeveer 12.500 woningen te verwarmen. De verwachting is dat er ongeveer 26.500 woningen in Rijswijk kunnen worden aangesloten op een collectief warmtenet op midden temperatuur. Met deze bron kan dus iets minder dan de helft van de woningen worden voorzien. Er is in de ondergrond van Rijswijk meer ruimte voor het winnen van geothermie. Ook door innovatie, bijvoorbeeld hoge temperatuur opslag en decentrale opslag, is het aandeel van geothermie te vergroten. De gemeente staat positief tegen het ontwikkelen van geothermie. In welke mate, en wanneer Rijswijk ook daadwerkelijk gebruik gaat maken van geothermie is mede afhankelijk van het warmtebedrijf. In de wet is geregeld dat het warmtebedrijf verantwoordelijk is voor de levering en dus ook het inkopen van de warmte.	<i>de mogelijkheden voor verduurzaming van bestaande woningen en gebouwen naar een hoger energielabel. De mate waarin verduurzaming naar een hoger energielabel zinvol is, hangt onder andere samen met de keuze voor de toekomstige duurzame warmtebron. De benodigde maatregelen en mogelijkheden zijn per woning verschillend.</i> - In de tabel aan het einde van paragraaf 4.8 wordt de tekst “<i>tot minimaal energielabel C in 2050</i>” vervangen door “<i>stimuleren</i>”. 3. In paragraaf 4.8, onder het kopje “<i>Warmte-infrastructuur</i>” is in de tweede alinea na de zin “<i>Door het aansluiten op lokale (geothermie) en of regionale (rest)warmtebronnen via WarmtelinQ worden we ook onafhankelijk van buitenlandse energie.</i>” de volgende tekst toegevoegd “<i>In het huidige beleid is rekening gehouden met één geothermische bron. De bron (met een potentie van 25 MW) is voldoende om ongeveer 12.500 woningen te verwarmen. Er is in de ondergrond van Rijswijk meer ruimte voor het winnen van geothermie. De campusfunctie van Kessler Park met focus op de energietransitie rondom geothermiecentrum RCSG kan hierin een belangrijke rol spelen</i>
--	--	--	---

	4. de technologische ontwikkelingen in de energievoorziening (zowel bij energieopwekking als bij energieopslag) die zich in de komende jaren zullen voordoen actief te blijven volgen en hiervoor ruimte te creëren in de ontwikkeling van beleid, zodat oplossingen die er momenteel nog niet zijn of waarvoor nu geen breed draagvlak is (denk bijvoorbeeld aan kernenergie of kleinschalige windturbines) in de toekomst mogelijk wel een rol kunnen spelen. 5. het beleid voor de transitie naar een circulaire economie te concretiseren. Op pagina 92, het einde van paragraaf 4.9, zou “circulariteit” tot een doel verheven kunnen worden, gepaard gaande met de ontwikkeling van een stevig beleid.	4. Wij onderschrijven uw advies om technologische ontwikkelingen in de energievoorziening de komende jaren actief te volgen. Dit nemen we op in de omgevingsvisie. In welke mate ruimte kan worden gegeven aan nieuwe ontwikkelingen om in de toekomst een rol spelen, is nu niet te voorspellen. De wenselijkheid van nieuwe toepassingen zal afhankelijk zijn van de impact die dit heeft op de fysieke leefomgeving en de (maatschappelijke) investeringen. Bij nieuwe ontwikkelingen die kunnen bijdragen aan het verwezenlijken van onze ambitie en doelstellingen, zal de gemeente ook altijd de nadelige gevolgen (bijvoorbeeld de financiële kosten, de impact op het milieu en de veiligheid) bekijken en op basis van het geheel een weloverwogen afweging maken over de toepasbaarheid. 5. Zoals in de ontwerp omgevingsvisie is opgenomen ontbreekt het op dit moment aan integraal beleid op het aspect van circulariteit. In de komende periode wordt in samenwerking met regiogemeenten gewerkt aan de ontwikkeling van dit beleid. Vanuit die	<i>en willen we daarom verder ontwikkelen (kaart: ‘campusfunctie Kessler Park’) ”.</i> - In paragraaf 4.8 onder het kopje “Bodemenergie” is in de eerste alinea de zin “De campusfunctie van Kessler Park met focus op de energietransitie rondom geothermiecentrum RCSG kan hierin een belangrijke rol spelen en willen we daarom verder ontwikkelen (kaart: ‘campusfunctie Kessler Park’)” verwijderd. 4. In paragraaf 4.8, onder het kopje “Voorkomen van netcongestie” is in de derde alinea na de zin “We zetten in op een goede afstemming van vraag en aanbod met behulp van mogelijkheden voor innovatieve (batterij-)opslag, het verkennen en stimuleren van kleinschalige energiesystemen (zogenaaamde energyhubs) en de uitwisseling van energie.” de volgende tekst toegevoegd “Technologische ontwikkelingen volgen we actief om te onderzoeken in welke mate die bij kunnen dragen aan het realiseren van onze doelstellingen.”
--	--	---	--

	6. ook in dit document alternatieven te benoemen, naast het Warmteprogramma met betrekking tot warmtevoorziening voor het geval de toepassing van het warmtenet tegenvallende effecten heeft of slechts beperkt haalbaar is in bepaalde wijken. 7. de mogelijkheden te concretiseren die de gemeente wil gaan benutten of exploreren m.b.t. de opslag van energie en de openbare ruimte die daarvoor nodig is. 8. waar mogelijk kwantitatieve gegevens en onderliggende argumenten, afhankelijkheden en risico's in het document op te nemen, gepaard met een goede bronvermelding. 9. de doelen op te nemen in een globaal tijdspad met daarbij kwantitatieve informatie waar we nu staan, wat we weten, wat we nog niet weten en waar we heen willen.	ontwikkeling zullen ook doelstellingen bepaald worden, die onderdeel worden van een volgende versie van de omgevingsvisie. Het is niet haalbaar om de doelstelling en het beleid op gebied van circulariteit in deze versie van de omgevingsvisie op te nemen. 6. Wij nemen dit advies over. 7. De opslag van energie kan bijdragen in het verlichten van congestie op het net. U adviseert om te concretiseren welke mogelijkheden de gemeente wil benutten of onderzoeken met betrekking tot de opslag van energie die daarvoor nodig is. In de omgevingsvisie staat dat we vraag en aanbod op het elektriciteitsnet beter in balans willen brengen met onder andere mogelijkheden voor innovatie (batterij-)opslag. Op dit moment kunnen wij niet aangegeven welke mogelijkheden concreet benut zullen worden. De opslag van elektriciteit is geen taak van de gemeente, maar van marktpartijen en/of particulieren. 8. De omgevingsvisie wordt hierop aangevuld. 9. Wij begrijpen uw advies over een stappenplan en volgordelijkheid in de ambities die zijn beschreven. Tegelijkertijd willen wij benadrukken de omgevingsvisie een visiedocument waarin het toekomstbeeld van Rijswijk wordt geschetst, dat richting geeft aan de uitwerking van concretere beldisprogramma's. Op het gebied van de	6. In paragraaf 4.8, onder het kopje “<i>Warmtetransitie: overgang naar duurzame warmte</i>” is in de tweede alinea na de zin “<i>Door aan te sluiten op een warmtenet vermijden we elektrische oplossingen (zoals warmtepompen) en verlichten daarmee (lokale) problemen van netcongestie.</i>” aan de tekst toegevoegd “<i>Naast aansluiting op een warmtenet is ook aansluiting op een WKO (warmte-koudeopslag) of installatie van een warmtepomp mogelijk.</i>” 8. In paragraaf 2.5.5 Onder het kopje “<i>Energietransitie</i>” is in de vierde alinea bronvermelding “<i>Energietransitie</i>” toegevoegd als voetnoot. In paragraaf 2.5.5 onder het kopje “<i>Energietransitie</i>” in de vijfde alinea is bronvermelding “<i>aandeel hernieuwbare energie</i>” toegevoegd als voetnoot
--	---	--	--

	10. de voortgang te monitoren en wanneer nodig het beleid bij te stellen op basis van kwalitatieve en kwantitatieve ontwikkelingen. Zie ook het AER advies van juli 2012 “Metten is weten”. 11. een visie te ontwikkelen op de interactie met inwoners bij de implementatie van de plannen voor de energietransitie. 12. duidelijk te maken binnen welke kaders er ruimte is voor individuele en lokale initiatieven, en welke rol daarbij wordt verwacht van buurtverenigingen, VvE's en andere maatschappelijke organisaties. 13. duidelijk te maken welke ondersteuning de Rijswijkers vanuit de gemeente kunnen verwachten bij hun initiatieven.	energietransitie is dat het Warmteprogramma. Het uitwerken van de doelstellingen in concrete stappen over hoe we naar doelstellingen toewerken en wat de tijdslijn is, zal daarin een plek krijgen. 10. Voor de monitoring en de evaluatie van de omgevingsvisie wordt een monitoringsysteem ingericht waarmee we zicht houden op de voortgang. De omgevingsvisie richt zijn blik op 2050 en krijgt een nadere uitwerking in programma's en uitvoerend beleid. Voor de energietransitie is dat het Warmteprogramma en beleids-/ uitvoeringsprogramma's, zoals het woningisolatieprogramma en de ontwikkeling van het warmtenet. Ook op de lagere beleidsniveau en uitvoeringsprogramma's wordt de voortgang gemonitord. Daarnaast wordt eens per 2 jaar een monitor opgesteld voor alle doelstellingen die vallen onder duurzaamheid. 11. De gemeentelijke visie op communicatie en participatie van alle belanghebbende is vastgelegd in het <i>Participatiebeleid: Eén gemeenschap, één stad: samen bouwen we Rijswijk</i>, dat op 15 oktober 2024 is vastgesteld door de gemeenteraad. Daarin is vastgelegd dat het concretiseren van de participatiedoelstellingen, de uitvoering en het afleggen van verantwoording, op ieder niveau van planvorming en uitvoering herhaald wordt. Bij het opstellen van het Warmteprogramma wordt het participatieproces van inwoners vormgegeven volgens het vastgestelde beleid. 12 en 13. De uitwerking van kaders en de ruimte die er is voor individuele en lokale initiatieven en de ondersteuning die inwoners van de gemeente kunnen verwachten bij hun initiatieven, krijgt een plek in het Warmteprogramma en daaropvolgende uitvoeringsprogramma's.	In paragraaf 2.5.5 onder het kopje “<i>Energietransitie</i>” in de zesde alinea is bronvermelding “<i>Netcongestie</i>” toegevoegd als voetnoot. In paragraaf 4.8 onder het kopje “<i>voorkomen van netcongestie</i>” is de bronvermelding “<i>verkenning klimaatneutraal elektriciteits-systeem..</i>” toegevoegd als voetnoot. In paragraaf 4.8
--	--	--	---

14. regelmatig verantwoording af te leggen over de voortgang van het proces en de resultaten, daarbij communicerend aan de hand van meetbare doelen en de toepassing van monitoringsinstrumenten. 15. de publieksversie van het document breed bekend te maken en daarin concrete aandacht te besteden aan de bovengenoemde punten. 16. zo duidelijk en eerlijk mogelijk te zijn over de kosten (en de onzekerheden daarin) die de energietransitie met zich meebrengt en te formuleren hoe de gemeente zal voorkomen dat energiearmoede optreedt. Dit is nodig om de onzekerheid te minimaliseren, de motivatie te maximaliseren en klimaatrechtvaardigheid na te streven. 17. concreet te maken wat de gemeente verstaat onder “betaalbaarheid” (per doelgroep) en hoe het beleid anticipeert op verschillen in de financiële consequenties voor inwoners. 18. duidelijke kaders te formuleren voor de keuze van alternatieve oplossingen en/of het financieel compenseren van Rijswijkers, die de kosten van de energietransitie niet kunnen dragen. 19. ontwikkelingen in Rijswijk te bekijken vanuit het perspectief van wat mensen van waarde vinden, de	14 en 15. Wij onderschrijven dat het regelmatig verantwoording afleggen over de voortgang van het proces en te communiceren over meetbare doelstellingen van belang is om Rijswijkers te betrekken bij de uitvoering. Wij zullen op verschillende niveaus – van formele verantwoording via de jaarrekening tot informeel informeren via nieuwsbrieven– uitvoering geven aan dit advies. 16. De kosten van de ambities op de energietransitie beschreven in de omgevingsvisie zijn nog niet concreet. Ook een inschatting is niet aan de orde en zou ten onrechte het beeld schetsen dat nu al duidelijk is welke stappen gezet moet worden, op welke manier en welke kosten daaraan verbonden zijn. 17 en 18. Wij begrijpen die behoefte, maar kunnen op dit moment geen duidelijk kader schetsen. Wij waken ervoor om uitspraken te doen over bedragen en oplossingen (eventueel in de vorm van financiële compensatie) zolang wij niet duidelijk hebben wat de kosten zijn, wanneer die zich gaan voordoen en wie die gaat dragen. Het bieden van zekerheid is belangrijk om inwoners te motiveren aan de slag te gaan. Die zekerheid vraagt zorgvuldigheid en kunnen we pas bieden op het moment dat we de vragen die volgen kunnen beantwoorden. In de uitwerking en de uitvoering van de energietransitie heeft de betaalbaarheid continue onze aandacht. De gemeente voert – samen met regiogemeenten – het gesprek met het Rijk over het waarborgen van de betaalbaarheid voor alle inwoners in onze gemeenten. De minister van Klimaat en Groene Groei werkt op dit moment aan een kader om meer richting te geven aan de vraag wat betaalbaarheid is. 19. In de ontwikkeling van de omgevingsvisie is met het participatietraject veel inzet gepleegd om	
--	---	--

	effecten van onze manier van leven op het welzijn van mensen elders (buiten de regio) en later (toekomstige generaties). 20. een risicoanalyse uit te voeren voor de verhouding tussen de leefbaarheidsdoelstellingen en de energietransitie en op basis daarvan alternatieven in ogenschouw te nemen zodat het beleid tijdig bijgesteld kan worden. 21. te onderzoeken of een Rijswijkse klimaatatlas kan bijdragen aan het inzichtelijk maken van hittestress, droogte en wateroverlast in onze gemeente.	duidelijk te krijgen wat inwoners en ondernemers van waarde vinden voor de inrichting van de fysieke leefomgeving en de effecten die oplossingen voor maatschappelijke problemen hebben op die leefomgeving. 20. Een risicoanalyse naar de effecten van het voorgestelde beleid op de leefomgeving is uitgevoerd met het opstellen van de Plan-MER. In de Plan-MER is in beeld gebracht wat de milieueffecten, de ruimtelijke effecten en de sociaal maatschappelijke effecten zijn van het voorgestelde beleid. De Plan-MER is gelijktijdig met de ontwikkeling van de omgevingsvisie tot stand gekomen, waarmee de inzichten vanuit de Plan-MER onderdeel zijn geweest van de beleidsontwikkeling. 21. Voor de ontwikkeling van de gemeentelijke omgevingsvisie op het gebied van hittestress, droogte en wateroverlast (klimaatadaptatie), is gebruik gemaakt van Geoweb (softwareprogramma dat openbare en gemeentelijke data aan kaarten koppelt) en de algemene openbare klimaatatlas (Buurten Dashboard, van www.klimaat-effectatlas.nl). Voor vraagstukken die meer detailniveau vereisen, bijvoorbeeld bij uitvoerende projecten en in onderliggende programma's of beleidsstukken, maken we gebruik van de Rijswijkse klimaatatlas, die nu herijkt wordt op basis van actuele databronnen. Hiertoe voegen we een tekst toe, aan de omgevingsvisie, wat onder "Uitwerking visie per thema" als een van onze doelen is opgenomen.	
--	--	--	--

Ambtshalve wijzingen

1. Paragraaf 2.4.2: kopje 'Buitenplaats, dorp, stad': het aantal inwoners (in de voetnoot) is bijgewerkt met de meest recente cijfers.

2. Paragraaf 2.5.2:

- Kopje 'Demografische ontwikkelingen': de bevolkingsprognose is bijgewerkt, gebaseerd op het actuele aantal inwoners en huishoudens, het actuele woningbouwprogramma en op basis daarvan een professionele inschatting van de gemiddelde huishoudensgrootte.

- Kopje 'Woningbouwopgave': de tekst over het woningbouwprogramma is aangepast op het actuele woningbouwprogramma van Rijswijk.

3. Paragraaf 3.3, afbeelding 3.3 (toekomstvisie op hoofdlijnen): op de kaart zijn enkele ondergeschikte wijzigingen doorgevoerd (o.a. arcering rondom de Vlietzone, toevoeging kennisas, aanvulling legenda).

4. Hoofdstuk 4, paragraaf 4.2 tot en met 4.10: in de samenvattende tabellen met doelen, randvoorwaarden en uitgangspunten is een redactieslag uitgevoerd. De tabellen zijn afgestemd op de actuele versies van de teksten in de betreffende paragrafen. Inhoudelijk bevatten de tabellen geen nieuwe informatie ten opzichte van de teksten in de paragrafen.

5. In paragraaf 4.8 onder het kopje "*Energietransitie: overgang naar duurzame en onafhankelijke energie*" is:

- de eerste zin aangepast van "*Om de klimaatverandering zoveel mogelijk af te remmen en energieonafhankelijk te worden, moeten we allemaal samenwerken: de gemeente, bewoners, bedrijven, woningcorporaties, onderwijsinstellingen, welzijnsorganisaties, culturele instellingen en het Rijk.*" naar "*Om de klimaatverandering zoveel mogelijk af te remmen en energieonafhankelijk te worden, moeten we allemaal samenwerken, onder andere: de gemeente, bewoners, bedrijven, woningcorporaties, onderwijsinstellingen, welzijnsorganisaties, culturele instellingen, regiogemeenten, de provincie Zuid-Holland en het Rijk.*"

- achter de tekst "*We houden er daarom rekening mee dat de energietransitie toegankelijk moet zijn voor alle vastgoedeigenaren*" de volgende tekst toegevoegd "*en gebruikers*".

- de zin "*De energietransitie is geen eenvoudige opgave, het vraagt technische aanpassingen aan gebouwen en daarmee financiële investeringen en in sommige gevallen (bij VvE's of corporaties) formele besluitvormingsprocedures.*" aangepast naar "*De energietransitie is geen eenvoudige opgave, het vraagt technische aanpassingen aan gebouwen en daarmee financiële investeringen en formele besluitvormingsprocedures bij VvE's en corporaties*".

- in de laatste zin van de tweede alinea het woord "al" verwijderd en de witte regel met de volgende alinea is verwijderd.

- Tussen de zin "*Dit betekent dat iedere woningeigenaar en vastgoedeigenaar isolatiemaatregelen in zijn eigen tempo zal doorvoeren.*" en "*Met name in sterk verstedelijkte en verharde omgevingen lopen de temperaturen steeds verder op, verkoeling in de buitenruimte en in woningen is daarom essentieel en heeft een ruimtelijke component.*" is een witte regel toegevoegd.

6. In paragraaf 4.8 onder het kopje "*Warmte-infrastructuur*" is:

- in de eerste alinea de zin "*Daarbij is er aandacht voor het bestrijden van energiearmoede*" verplaatst en volgt nu op de zin "*Dit betekent dat het Rijk structureel voldoende financiële middelen beschikbaar moet stellen om inwoners te stimuleren en te helpen*".

- in de eerste zin van de tweede alinea is achter "*WarmtelinQ*" het woord "en" vervangen door een komma en "*inclusief*" vervangen door "en".

- In de tweede alinea is "*(kaart: 'centrale opslag warmte')*" aangepast naar "*(kaart: centraal warmteoverdrachtstation)*"

- in de derde alinea is "*(kaart: 'decentrale warmteopslag')*" vervangen door "*(kaart: 'decentrale warmteoverdrachtstations')*"

- de laatste zin van de tweede alinea aangepast van "*we passen dit gebouw zo in dat de impact ervan op de landgoederenzone zo klein mogelijk is*" aangepast naar "*Bij eventuele inpassing van dit gebouw streven we ernaar dat de impact ervan op de landgoederenzone zo klein mogelijk is*".

- in de eerste zin van de vijfde alinea is “Rijswijk” verwijderd.

7. In paragraaf 4.8 onder het kopje “Bodemenergie” is

- in de eerste zin van de eerste alinea “graag” verwijderd.

- in de tweede alinea “en in overleg met de provincie een pilot daarvoor starten” verwijderd.

8. In paragraaf 4.8 onder het kopje “Duurzame opwekking van elektriciteit” is in de vierde alinea, de tweede zin “denk aan parkeergarages en wegen” aangepast naar “denk aan parkeerplaatsen en langs snelwegen”.

9. In de legenda van afbeelding 4.12: *Thematische visiekaart “Duurzame energievoorziening”* is

- “potentiële geothermiebron” verwijderd.

- “decentrale warmteopslag” aangepast naar “decentraal warmteoverdrachtstation”.

10. Op de kaarten verschuift het nieuwe station RijswijkBuiten in zuidelijke richting.

11. Naar aanleiding van de aangenomen amendementen over het Groenbeleid Rijswijk in de raad van 28 januari zijn de onderstaande teksten in de Omgevingsvisie toegevoegd.

“De groei van de woningbouw gaat hand in hand met de groei van het groen, zodat de leefbaarheid en de balans tussen bebouwing en natuur gewaarborgd blijven en de Rijswijkse identiteit behouden blijft.”

“Bij gebieds- en locatie ontwikkelingen worden er regels gesteld voor het natuurinclusief en duurzaam inrichten van gebouwen en de buitenruimte. Op deze manier wordt gezorgd dat de kwaliteit van de natuur (de natuurwaarden) in Rijswijk wordt vergroot”

“Wanneer bij gebieds- en locatie ontwikkelingen of bij noodzakelijk onderhoud er bomen en beplantingen wordt verwijderd, dan wordt het verwijderde groen op een gelijkwaardige wijze gecompenseerd”

“Om te zorgen dat er genoeg bomen en beplanting in verschillende delen van Rijswijk zijn:

- Wordt bij herinrichtingen en herontwikkelingen in de stad de 3-30-300 regel als richtlijn gehanteerd;*
- Wordt bij gebiedsontwikkelingen of het verdichten van bebouwing de kansen benut om extra groen toe te voegen;*
- Wordt in de landgoederenzone en de stadsparkzone geïnvesteerd, zodat de parken en bossen een kwaliteitsimpuls krijgen waardoor ze optimaal kunnen meegroeien met de stad;”*

“Bij gebiedsontwikkelingen dragen de ontwikkelaars bij aan het realiseren van de inrichting van het groen in het gebied en helpen bij het realiseren van de groene ambities.”

11.Paragraaf 5.5.4: Afwegingskader Werk-woongebieden, kopje ‘Innovatieve economie’: begrip ‘milieucategorieën omschreven naar Ow-terminologie.

